

“Sterke moeders, Sterke kinderen”

Procesgericht groepswork rond veerkracht van ouders en kinderen

Najima El Kasmi

In opdracht van Kind en Preventie Antwerpen 2018

“Sterke moeders, Sterke kinderen”

Procesgericht groepswork rond veerkracht van ouders en kinderen

Inhoud

Inleiding	5
Procesgericht groepswork rond veerkracht van ouders en kinderen	7
Concrete voorbeelden uit sessies	17
Rol en kenmerken van de begeleider	32
Algemeen besluit	38

Inleiding

Sociale context

De organisatie Kind en Preventie vzw stelde vanaf eind jaren '90 een grote behoefte vast aan ondersteuning bij de opvoeding van kinderen in kwetsbare gezinnen. In Antwerpen–Noord, Borgerhout en omgeving heeft Kind en Preventie initiatieven ontwikkeld en uitgerold om aan deze behoefte tegemoet te komen.

De meeste gezinnen die we bereiken, hebben een migratie achtergrond. Deze gezinnen vertrekken jammer genoeg niet altijd met dezelfde kansen. Veelal hebben ze geen of een kleiner netwerk waarop ze kunnen terugvallen. Ze wonen vooral in de zogenaamde concentratiewijken. Hierdoor komen ze veel minder in contact met mensen met een andere etnisch-culturele achtergrond. Door de gesloten sociale context krijgen ze zo minder input van buitenaf. Deze geslotenheid heeft enerzijds te maken met de interne groepsdynamiek, anderzijds met de negatieve perceptie en houding van de cultureel dominante groep.

Het onderwijs was lang niet voorbereid in het kunnen omgaan met de diversiteit van leerlingen. Dit leidde tot frustraties bij de leerkrachten en demotivatie en slechte resultaten bij de leerlingen. De ouders voelden zich niet erkend in hun rol en voelden zich machteloos en onzeker in het maken van opvoedingskeuzes. Dit werd soms versterkt door het spanningsveld tussen de eigen opvoeding en de verwachtingen van de steeds veranderende samenleving.

De school had in het verleden een emancipatorische rol. Wanneer haar referentiekaders, waarden en normen samenvielen met die van de kinderen en ouders, kon men opvoedingspatronen doorgeven. Door de sociaaleconomische, culturele en religieuze verschillen heeft een gewone kennisoverdracht naar ouders, zonder een aangepaste leercontext, echter niet veel slaagkansen.

Vandaar dat wij ervoor kiezen ruimte te creëren voor zelfreflectie, confrontatie en attitudevorming en focussen op een uitwisseling rond opvoeding. Dit doen we onder andere door een procesmatige aanpak. Essentieel in dit proces zijn gelijkwaardigheid en niet beoordelend handelen. De houding van de begeleiding speelt daarbij een cruciale rol.

Veerkracht

De essentie van het project is het bevorderen van veerkracht bij ouders en kinderen.

Bij een gebrek aan veerkracht denken we aan een situatie waarbij mensen of groepen niet in actie komen omdat een aantal factoren hen dit belemmert.

Sommige belemmeringen kunnen hun oorsprong vinden in het verleden, zoals negatieve ervaringen, een gebrek aan stimulansen of een (sociaal) klimaat waarbij men onderdrukt wordt. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan een arbeiderscontext, waarbij iemands sociale status en levensstijl bepaald worden door zijn afkomst, of discriminatie en racisme door de eigen etnisch-culturele groep.

Een andere bepalende factor is het gezin waarin men is opgegroeid en de mate waarin men al dan niet werd gestimuleerd, heeft leren zelfstandig te denken en te handelen en verantwoordelijkheid op te nemen.

Ook elementen uit een recenter verleden, zoals traumatische gebeurtenissen of negatieve invloeden in de leef- of werkomgeving, kunnen de veerkracht aantasten.

In alle gevallen kan een individu veerkracht ontwikkelen als hij of zij kansen heeft gekregen, positieve ontmoetingen heeft en vaardigheden kan ontwikkelen om ballast en remmingen af te schudden.

Positieve ervaringen kunnen negatief determinisme doorbreken en zelfvertrouwen geven. Met negatief determinisme bedoelen we een negatieve, afremmende mentale instelling die zich onbewust heeft vastgezet.

Mentale kracht zit in de hersenen. Men kan niet zomaar weten wat de hersenen ontwikkeld hebben, maar men kan wel leren om nieuwe gewoontes te installeren.

Voor wie in een gunstig klimaat opgroeit of werkt, komt het erop aan de mentale kracht te koesteren en elementen die een negatieve invloed hebben te herkennen en te weren.

Kind en Preventie kent ouders een noodzakelijke rol toe in het proces van veerkracht creëren voor zichzelf en voor hun kinderen. Doel is het stimuleren van die elementen die de sociale verantwoordelijkheid doen groeien op een duurzame manier (geen peptalk). Het stimuleren van de hersenen van ouders en opgroeiende kinderen, zodat ze zelfstandig leren denken en handelen, hun gedrag veranderen. Het nodige instrumentarium hiervoor ontwikkelen, is een prioriteit.

Onder begeleiding leren ouders hun verleden, negatieve ervaringen en emoties in het juiste perspectief te plaatsen en ze te gebruiken als een bron van kracht en positief handelen. Door dit proces kunnen ze ook anderen steunen en dezelfde emanciperende rol laten spelen.

Maar er is geen happy end. We moeten opletten niet te vervallen in zelfgenoegzaamheid of hoogmoed. Zonder een besef van de elementen die hebben bijgedragen tot hun weerbaarheid hebben sommigen de neiging dit enkel te zien als een eigen verdienste. Onbewust kan dit tot een gebrek aan sociale verantwoordelijkheid leiden en zelfs tot het onderdrukken van anderen.

Proces

Vanuit deze vaststellingen proberen we op een intensieve manier te werken aan de veerkracht en de referentiekaders van de ouders die ontvankelijk zijn voor dit aanbod.

Het spreekt voor zich dat in deze context loutere kennisoverdracht of kortlopende vormingssessies voor de meest kwetsbaren niet voldoende zijn. Wij kiezen voor een langdurig proces. Hierbij kunnen de deelnemers op een eigen ritme nadenken over opvoeding en werken aan hun persoonlijke ontwikkeling en veerkracht.

Uiteraard kunnen we een proces van drie jaar niet helemaal uitschrijven. In de volgende bladzijden geven we een korte beschrijving van het project in zijn verschillende aspecten en een paar voorbeelden, naast reacties van de deelnemers en eigen reflecties.

We vragen de lezers om de tekst in cursief met aandacht te lezen. Dit zijn meestal de reacties van de deelnemers. Het effect op persoonlijk, opvoedkundig, cultureel of maatschappelijk vlak zit meestal vervat in de respons van de betrokkenen.

Procesgericht groepswork rond veerkracht van ouders en kinderen

Doelstellingen

Met onze intensieve aanpak willen we de kansen en toekomstperspectieven van kinderen en hun ouders vergroten.

- De deelnemende moeders krijgen meer inzicht in hun **verantwoordelijkheid** met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen, zodat die beter aansluit bij wat de samenleving verwacht. Door te werken aan hun *veerkracht* en die van hun kinderen verruimen we de kansen van beiden. We versterken de *weerbaarheid* van de moeders en bijgevolg ook de **weerbaarheid** van hun directe omgeving: gezin, partner, grootouders, broers en zussen, vrienden, kennissen.
- Moeders leren we te reflecteren en te kijken naar situaties vanuit verschillende **perspectieven** en zich onbevooroordeeld in te leven in de standpunten van anderen. Dit niet alleen met het oog op opvoeden, maar ook het zich eigen maken van een algemene nieuwe houding.
- We scheppen een ruimer zelfreflectiekader waarbinnen de moeders in alle veiligheid en vertrouwen kunnen werken en zo hun **kernbehoeftes** kunnen ontdekken. Dit om hun competenties, inzichten, vaardigheden, kwaliteiten en talenten – die vaak voor hen verdoken zijn – naar boven te halen, te verruimen en te versterken met betrekking tot zichzelf en met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen.
- De moeders leren stilstaan bij de **schoolloopbaan** van hun kind. Ze leren schoolpositieve normen en verwachtingen aan te nemen. Dit resulteert in een hogere motivatie en betere schoolresultaten bij het kind en vervolgens een positiever zelfbeeld en betere relatie met de ouders.
- We bieden een basis/fundament voor het creëren van een **sociaal kapitaal**. Het netwerk als hulpbron om vorm te geven aan het eigen leven en dat van de kinderen. Het sociaal kapitaal heeft effect op de ontwikkeling van het economische, het culturele en menselijk kapitaal van het individu. We creëren mogelijkheden waardoor de moeders en hun gezin hun sociaal netwerk opbouwen, verruimen en meer divers maken.
- Via deze investering in *sociale relaties* leren de moeders een beroep doen op anderen wanneer nodig en vanuit het principe van wederkerigheid er te zijn voor anderen wanneer die een beroep doen op hen.

Doelgroep

We streven naar een minimum van *12 en maximum 15* deelnemers. Dit is het ideale aantal voor een goede dynamiek waarbij elke deelnemer voldoende ruimte krijgt.

De deelnemers moeten beantwoorden aan een aantal criteria om het programma te kunnen volgen:

- **De deelnemers mogen geen familie zijn van elkaar.**

Uit het verleden hebben we geleerd dat het moeilijk is om een heterogene groep samen te stellen bestaande uit moeders én vaders die bereid zijn om langdurig samen te komen, te praten en te werken rond opvoedingsthema's.

Vaders willen graag deelnemen aan langdurig procesgerichte groepsbijeenkomsten enkel wanneer die plaatsvinden op een vrijdagavond of tijdens het weekend. Moeders verkiezen voormiddagen tijdens de werkweek, met uitzondering van de woensdag.

Daarenboven willen beide groepen niet worden gemengd. De **vaders** vragen expliciet om met vaders alleen samen te komen, liefst een tot twee keer per maand om te praten over de kracht van positief opvoeden. Wanneer ze alleen zijn, voelen ze zich vrijer om te praten over thema's die ze in het bijzijn van vrouwen anders niet durven te bespreken. In het voorjaar 2017 hebben we binnen het Inloopteam twee succesvolle groepsbijeenkomsten met vaders gehad. Deze bijeenkomsten waren zeer heterogeen qua deelnemers. Er waren vaders met Vlaamse, Marokkaanse, Kroatische, Eritrese, Egyptische, Irakese, Surinaamse, Chinese, Dominicaanse en Franse roots.

Uit ervaring weten we dat moeders drempels ondervinden om over bepaalde thema's te praten, en zeker wanneer er mannen bij zijn. Familierelaties, partnerrelaties, moeilijke verhoudingen, gender en seksualiteit, tradities, rollenpatronen zijn onderwerpen die in een gemengde groep op taboes stoten. Verschillende perspectieven en groepsdruk leiden tot zelfcensuur en houden open gesprekken tegen.

- De **moeders moeten minstens een kind jonger dan twaalf hebben.**

Rekening houdend met de verschillende fases in de ontwikkeling van een kind hebben we vroeger enkel gewerkt rond kinderen tot zes jaar en dit vanuit een preventieve benadering. Nu kozen we naast jongere kinderen ook voor prille tieners, met het oog op bijsturen en remediëren.

- **Iedereen moet voldoende Nederlands spreken.**

Dit is belangrijk om tot genoeg diepgang en vlotte onderlinge communicatie te komen gezien de diversiteit van de groep.

Er zijn geen vereisten qua nationaliteit of religie. Maar de facto bleek in de groep iedereen moslim te zijn, evenwel met een verschillende culturele achtergrond. De groep was trouwens zeer heterogeen op het vlak van de interpretatie en beleving van de islam. Wat op zich interessante effecten had.

- **Engagement voor lange periode**

Om het proces volledig te doen slagen, moeten de deelnemers zich minstens voor twee à drie jaar engageren en wordt hen gevraagd zo weinig mogelijk afwezig te zijn. Bij afwezigheid moet contact worden opgenomen met de begeleiding.

- **Ervaring met basiscursussen**

Er wordt verondersteld dat de moeders minstens één van de kortlopende programma's¹ of 'Triple P'² hebben gevolgd. Voor alle deelnemers was dat het geval.

- **Leerbereidheid**

Van alle deelnemers wordt verwacht dat ze open staan voor zelfreflectie en een open leerhouding aannemen.

Methodiek

Intensieve aanpak

Om het proces alle slaagkansen te geven, besteden wij niet enkel aandacht aan het profiel van de deelnemers maar kiezen we ook voor een **intensieve aanpak** waarbij groepsessies slechts een onderdeel vormen van het proces. Dit blijkt geen overbodige luxe, gezien het effect dat de sessies hebben op de deelnemers.

- We opteren voor **tweewekelijkse bijeenkomsten** van 9.30 tot 13 uur en tussentijdse opdrachten om thuis uit te voeren.
- Zeker in het begin, maar eigenlijk gedurende heel het traject, zijn de verwelcoming en een **warm onthaal** essentieel voor het welbevinden van de deelnemers. De kennismaking is belangrijk voor de verdere dynamiek en dient eveneens met de nodige zorg te gebeuren.
- De **spelregels** rond het verloop van de sessies worden besproken en er worden afspraken gemaakt rond bijvoorbeeld gsm-gebruik, communicatie, vertrouwelijkheid...

1 Kortlopende programma's: Allerlei activiteiten die betrekking hebben tot het veerkrachtig maken van ouders en kinderen bestaande uit 1 tot 6 groepsbijeenkomsten. Groepsbijeenkomsten voor ouders alleen terwijl de kinderen worden opgevangen in de kinderopvang. Activiteiten voor ouders en kinderen samen. Groepsactiviteiten die gedeeltelijk doorgaan met de ouders alleen en nadien met de ouders en de kinderen samen. Eerst het theoretische gedeelte en nabespreking apart en de praktijk, het oefengedeelte samen met de kinderen.

2 Triple P: Een wetenschappelijk Pedagogisch Positief Programma voor ouders dat wetenschappelijk onderbouwd is. Oorspronkelijk bestaat het programma uit 8 sessies; 4 groepsessies, 3 telefonische sessies en 1 afsluitende sessie. Binnen het Inloopteam Pothoek hebben we de Triple P cursus verspreid over 16 bijeenkomsten om zoveel mogelijk ouders de gelegenheid te geven te kunnen meedoen. De telefonische sessies hebben we ook veranderd naar groepsessies na eigen evaluatie en evaluaties met de deelnemers.

Ervaringsgerichte procesmatige aanpak

Voor dit programma kiezen wij voor een **ervaringsgerichte procesmatige aanpak** met oefeningen, groepsopdrachten, nabesprekingen, zelftests, interviews, uitstappen en opdrachten uit te voeren in het openbaar, al dan niet individueel. Dat alles aangevuld met korte theoretische uiteenzettingen, thuislectuur en huiswerkopdrachten, waarbij de terugkoppeling naar de eigen ervaring essentieel is.

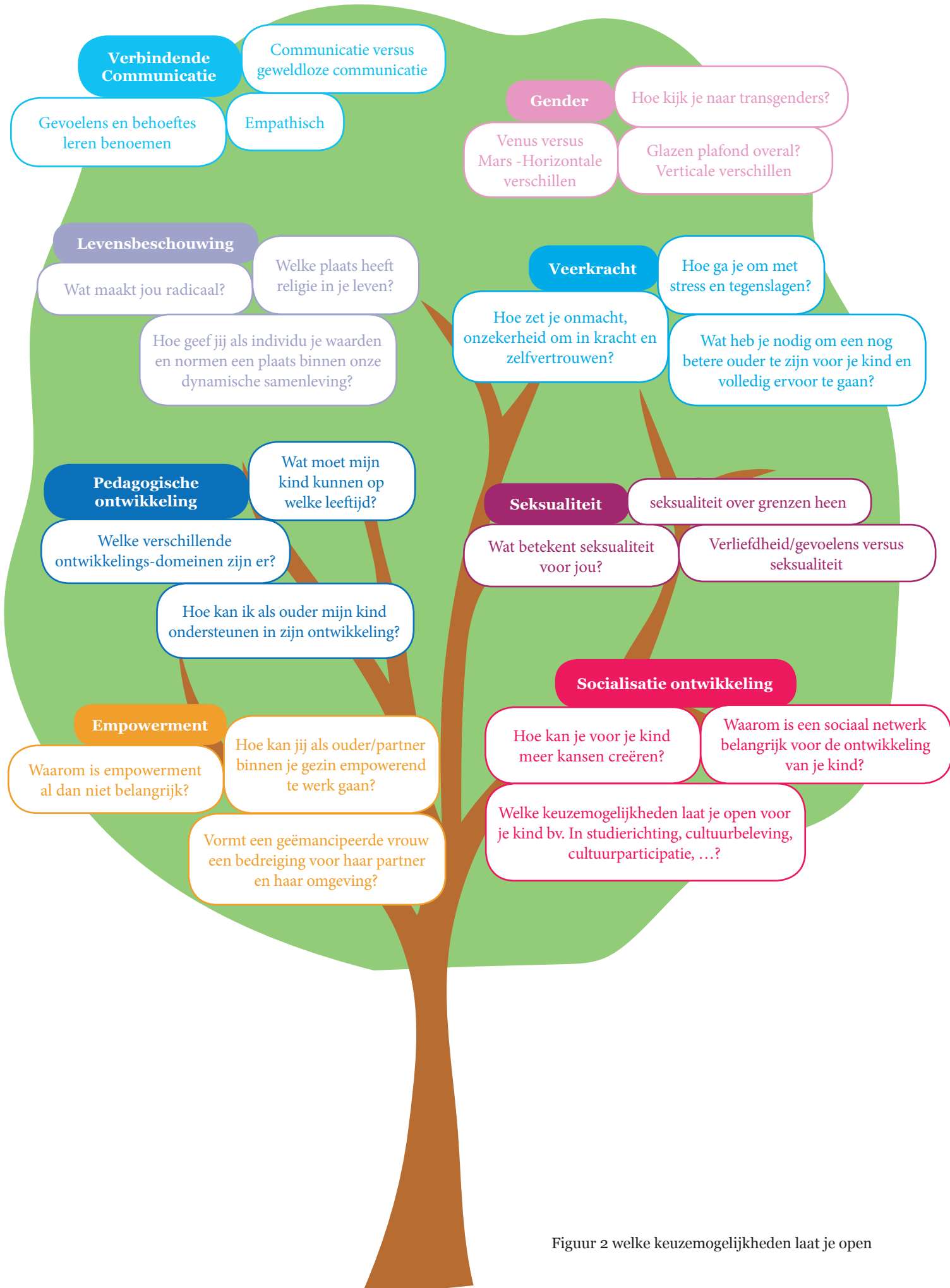
De deelnemers leren hun verwachtingen te benoemen alsook de prioritaire thema's waarrond ze willen werken. **Verwachtingen en streefdoelen** van de deelnemers worden besproken en genoteerd.

Boom-methode

Bij het begin kiest de begeleiding op basis van voorkennis over de deelnemers een aantal thema's om het programma op te starten. Daarnaast worden op een creatieve manier andere thema's bepaald door het gebruik van de **Boom-methode**. Dit is een brainstormmethode om samen met de deelnemers thema's uit te kiezen die voor hen prioriteit hebben. Dit is een aangepaste versie van de DIP-methode: Doelgerichte Interventie Planning. Dat is een combinatie van twee technieken om tegemoet te komen aan de noden van de deelnemers.

Deze methode wordt sinds begin jaren '90 gebruikt in de context van buurtgericht behoeftenonderzoek. Met de Boom-methode hebben we deze principes aangepast in functie van onze doelgroep en vormingscontext. Deelnemers en begeleiding maken samen een planning en timing van de te realiseren doelstellingen op individueel en groepsniveau.

We blijven aandacht besteden aan een goed onthaal. We beginnen elke sessie met een ronde met individuele inbreng van de deelnemers, waarin ze praten over hun gemoedstoestand, vragen, recente ervaringen enz. De huistaken worden besproken. Het *thema van de dag* wordt besproken. Dit verloop kan afhankelijk van de context worden onderbroken.

Figuur 2 welke keuzemogelijkheden laat je open

Thema gecentreerde interactiemethode (TGI)

Tijdens het hele proces wordt TGI gehanteerd waarbij storingen voorrang krijgen. Met storingen bedoelen we alle elementen die deelnemers tijdens het verloop van het proces zodanig bezighouden dat ze hun functioneren in de groep of de groepsbijeenkomst als geheel bemoeilijken. Bijvoorbeeld iemand begint zonder directe aanleiding te huilen, reageert overdreven op een uitspraak van een andere deelnemster of toont herhaalde weerstand ten opzichte van het programma. Of nog: turbulentie in de groep, het uiten van overduidelijk sociaal wenselijke uitspraken in de plaats van een oprechte mening.

Het thema wordt ingeleid via **oefeningen en besprekingen** in wisselende subgroepen en wordt in plenum besproken. Soms geeft de begeleiding zelf input.

Elke sessie eindigt met een **evaluatie** in groep over de sessie en de individuele leerelementen. Er worden afspraken gemaakt en **opdrachten** gegeven voor de volgende sessie.

De begeleiding maakt na afloop een evaluatie op basis van genoteerde elementen. De evaluatie wordt gebruikt als terugkoppeling in de volgende sessies en voor de impact- en resultaatsmeting nadien.

De begeleiding neemt na elke sessie telefonisch contact met alle deelnemers voor een individuele **review**. Dit is noodzakelijk omdat zeker in de beginfase er nog niet voldoende vertrouwen is om dingen in groep te bespreken.

Wanneer de ouders behoefte hebben aan een individueel gesprek naar aanleiding van een (emotionele) ervaring in de groep, wordt er voorzien in een of meerdere gesprekken via de telefoon of aan huis.

De thema's

Keuze

Zoals eerder vermeld, worden de thema's bepaald op basis van de inzichten van de deelnemsters en begeleiding en de Boom-methode. De thema's worden zodanig gegroepeerd en geordend om de weerstand rond inhoud en methode te minimaliseren. Door de procesgerichte aanpak kan hier waar nodig van worden afgeweken.

In de eerste fase worden minder beladen thema's behandeld, zoals positief opvoeden, school, sociaal netwerk, menselijk kapitaal, opvoeding in verschillende culturen.

Na een aantal maanden of soms zelfs na een jaar worden thema's besproken als de eigen persoonlijkheid, zelfbeeld, ouders, veerkracht, socialisatie, gender, (homo)seksualiteit, religie, partnerrelaties ... Later wordt meer expliciet gewerkt rond communicatieve vaardigheden of thema's zoals opleiding, vrijwilligerswerk, participatief burgerschap, economisch en cultureel kapitaal.

Verloop

We starten het gesprek rond een bepaald thema aan de hand van een aantal vragen waarover de moeders zich zullen buigen.

Thema	Vragen
Empowerment	Wat is volgens jou een geëmancipeerde vrouw? Wanneer kan volgens jou een geëmancipeerde vrouw een bedreiging voor haar partner en omgeving vormen? Hoe kan jij als ouder/partner binnen jouw gezin empowerend te werk gaan? Waarom is empowerment al dan niet belangrijk?
Ontwikkelingspsychologie	Wat moet mijn kind als eerste ontwikkeld hebben en op welke leeftijd? Welke verschillende ontwikkelingsdomeinen van het kind zijn er? Hoe kan ik als ouder mijn kind steunen in zijn ontwikkeling?

Ontwikkelingssocialisatie	Welke waarden en normen vind je zelf belangrijk om door te geven? Krijgen kinderen binnen het onderwijs de juiste tools om zich te aan te passen aan de veranderende, diverse maatschappij?
Gender	Venus versus Mars – wat denk je over de verschillen tussen vrouw en man (horizontale verschillen), het glazen plafond (verticale verschillen)? Hoe kijk je naar transgenders?
Levensbeschouwing	Wat betekent voor jou religie? Hoe geef jij als individu jouw normen en waarden een plaats binnen deze dynamische samenleving? Wanneer ben je radicaal?
Seksualiteit	Wat betekent seksualiteit voor jou? Vanaf welke leeftijd mag je seksualiteit ervaren? Wat als mijn kind verliefd wordt? Sta je open voor seksualiteit over de grenzen heen?
Cultuur	Sta je open voor culturele diversiteit? Wat als je kind kiest voor een kunstopleiding? Hoe kijk jij naar cultuurparticipatie? Waarom is ondernemerschap belangrijk? Wat is geweldloze/ verbindende communicatie? Wat betekent empathisch luisteren? Empathie versus eerlijk spreken.

Voorbeelden van werkvormen

Als opwarming of introductie worden de gesprekken hierover afgewisseld of voorafgegaan door oefeningen die de deelnemers in staat moeten stellen hierover op een open manier na te denken en de eigen standpunten en die van de andere deelnemers te kaderen, te begrijpen, te ontcijferen. De oefeningen zijn **meerlagig**. Naast de thematische inhoud kunnen ze de dynamiek in de groep blootleggen en naar analogie die in het gezin, de school, de buurt of de samenleving in haar geheel. Ze zijn als het ware een instrument om de verschillende aspecten die aan bod komen te analyseren.

Er worden oefeningen **individueel, per twee of in groep uitgevoerd**. Dit kunnen simulaties rond communicatie, perceptie, samenwerking zijn. Vertrouwens- of rollenspellen helpen om bepaalde situaties te ervaren en de eigen houding en gevoelens te bespreken. **De Spiegel** oefening laat toe over zichzelf te reflecteren, maar ook om het woord te nemen en over zichzelf te spreken. Zelftesten dragen bij tot zelfkennis en zelfreflectie. **Empathisch luisteren** komt als belangrijk element vaak terug in de oefeningen. **Gezelschapsspelen** kunnen een ludieke sfeer in de groep brengen. **Creativiteitsoefeningen** komen aan bod, zowel om die te kunnen hanteren als ouder, maar ook om die te bevorderen bij de kinderen.

We gebruiken **audiovisueel materiaal** om thema's te introduceren, maar ook om standpunten te laten verwoorden die discussie uitlokken zonder dat de begeleiding dit hoeft te doen.

Zoals zal blijken uit de concrete voorbeelden, zijn er praktijkopdrachten die individueel of in groep moeten worden uitgevoerd en worden er uitstappen georganiseerd met verschillende achterliggende doelstellingen.

Me-time en **Feel-goodopdrachten**, individueel en in groep buiten de groepsbijeenkomsten, dienen om het welbevinden van de deelnemers te vergroten en ook als voorbeeld voor het gezin.

Meetinstrumenten en resultaten

De **impactmeeting** van dergelijke processen gebeurt op een **kwalitatieve manier**. De effecten van elk proces worden nauwkeurig opgetekend. Dat gebeurt op regelmatige basis vanuit het perspectief van de deelnemers en van de begeleiding. Deze meeting geeft een goed beeld van de startsituatie, de ontwikkelingen in het proces en de eindfase van het leerproces. Voorts zijn er indrukwekkende kwantitatieve gegevens.

Vanaf het begin worden aanwezigheden bijgehouden. Daarnaast wordt informatie bijgehouden zoals de sociaal-economische kenmerken van de deelnemers (bv OMNIO-statuu), veranderingen in de gezinssituatie, aantal kinderen, leeftijden, partner of alleenstaand, kleuterparticipatie, kinderopvang, school enz.. Ook het aantal interventies, zoals huisbezoeken en telefonische contacten, doorverwijzingen en bemiddelingen, wordt genoteerd. Dit alles geeft een goed beeld van de intensiteit van het werk.

Een gegeven waar we erg trots op zijn, is het feit dat van de dertien deelnemers twaalf het volledige traject hebben doorlopen. Slechts één deelnemer moest vroegtijdig afhaken omdat ze naar een andere stad verhuisde. Ze volgde echter de eerste twee van de drie jaren. Uit de diepte-interviews (zie verder) valt af te leiden dat dit te maken heeft met het welbevinden van de deelnemers in de groep en in relatie tot de begeleiding, en ook met de gemaakte vorderingen in hun opvoedkundige rol. De successen die de moeders boeken met betrekking tot hun kinderen, ondanks een vaak moeilijke startsituatie, motiveren hen om te blijven komen, nieuwe inzichten te willen verwerven en te blijven oefenen. Het persoonlijk groeiproces als vrouw, waar ze vaak op terugkomen in de evaluaties, is voor hen een belangrijke stimulans om niets te missen.

Verslaggeving van de processen

Elke sessie, uitstap of interventie wordt door de begeleiding in een verslag opgenomen. Daarin staan:

- een beschrijving van de activiteit
- de evaluatie van de deelnemers
- een beschrijving van het proces
- de beschrijving van de voortgang
- de effectiviteit van de activiteit
- opmerkingen van de begeleiding met betrekking tot de aanpak
- de volgende stappen die moeten worden gezet

We geven daarom in het volgende hoofdstuk vier concrete voorbeelden weer die uitgebreid uitgeschreven zijn, zodat de lezer zich een beeld kan vormen van de reële impact van de activiteit voor de deelnemers en de effectiviteit van het proces.

We geven **de reacties weer van de deelnemers**, die verwoorden wat de rechtstreekse gevolgen zijn van de activiteit op hun denken en handelen, en wat de stappen zijn die ze gaan zetten dankzij die activiteit. De begeleiding beschrijft welke opvattingen, gevoelens, weerstanden er zijn vóór een bepaalde activiteit, de voortgang en veranderingen tijdens het (deel)proces en de opvattingen en gevoelens na het (deel)proces.

De begeleiding kan enkel observeren, luisteren en de reflectie stimuleren. Vandaar dat zij een aantal methodes gebruikt om het effect te registreren van de activiteiten over een bepaalde periode. Op die manier krijgt de begeleiding inzicht in de voortgang van het proces en de (deel)resultaten.

Met de deelnemers wordt een **tijdspad** aangemaakt. In een **logboek** schrijven ze (de minder taligen kunnen pictogrammen tekenen of op een andere manier noteren/tekenen) dagelijks twee leerdoelstellingen, één verbeterpunt en hun reflecties over de dag. Er wordt gevraagd om elke dag te eindigen met een positieve noot: “*ik ben trots op mezelf omdat...*”

Dit tijdspad wordt ook gebruikt om thema's en aandachtspunten op te nemen in groep. Bij aanvang van het werkjaar worden de verwachtingen van de deelnemers en de leerdoelstellingen opgetekend, alsook de manier en de termijn waarop ze die willen bereiken.

Na elk onderdeel/periode kunnen de deelnemers vertellen wat ze gedaan hebben, wat de beginsituatie was en wat ze al dan niet hebben bereikt. Wanneer het resultaat werd behaald, wordt dit geregistreerd in het logboek. Wanneer de resultaten uitblijven, wordt nagedacht over de redenen hiervoor en over een gedetailleerde aanpak om hieraan te verhelpen. Het stappenplan wordt ook genoteerd in het logboek.

Om de slaagkansen te verhogen, wordt dit ook in groep besproken, zodat de deelnemers elkaar kunnen steunen en stimuleren bij het zoeken naar oplossingen op basis van de verschillende ervaringen en inzichten.

In het laatste jaar van het proces vraagt de begeleiding de deelnemers om hun eigen moeders uit te nodigen voor een intergenerationele ervaringsuitwisseling rond opvoeding.

Naast interessante confrontaties over opvoedingservaringen, die door de migratiecontext zeer verschillend zijn in tijd en ruimte, biedt het perspectief van de moeders/grootmoeders een interessante feedback op het project.

Dit zijn hun bevindingen. *“Onze dochters zijn door dit project veel zelf zekerder geworden. We zien een grote gedragsverandering bij de opvoeding van hun kinderen. Ze zijn meer gestructureerd, kunnen beter grenzen stellen. Ze zijn zeer betrokken bij hun kinderen... Hun denkgewoonten zijn veranderd. Ze hebben nieuwe inzichten en zijn minder gestresseerd wanneer iets minder goed gaat. Bij moeilijke familiale situaties denken ze beter na over hoe ‘het probleem’ op te lossen, door eerst ‘het probleem’ te omschrijven, daarna te analyseren om dan te zoeken naar een oplossing en die dan toe te passen.”*

Dit werd door verschillende moeders bevestigd. Ze voegen eraan toe dat dit heel wat tijd en energie bespaarde voor heel de familie. Vaak zijn het nu de deelnemers die beslissingen durven te nemen en knopen doorhakken voor de ouders en ook voor anderen binnen het gezin. De deelnemers communiceren nu beter met de partner en de familieleden. Hierdoor worden onnodige akkefietjes vermeden. De moeders vertelden met trots dat hun dochters veel meer energie uitstraalden en dat hun oogappels dankzij de procesgroep niet zoals zij of andere vrouwen vroeger bij de pakken bleven zitten.

Ze gaan nu uit huis werken, zijn een opleiding begonnen, doen vrijwilligerswerk, nemen initiatieven voor zichzelf, hun kinderen en hun partner. Kortom, ze leiden een gelukkiger leven dan hun (groot)moeders en de meeste vrouwen uit hun omgeving. “Ze fladderen als vlinders”, zei een mama in het Berbers. Sommigen van hen vroegen of ze zich ook konden inschrijven voor een procesmatige groepswerking voor grootmoeders.

Diepte-interview

Naast de tussentijdse evaluaties neemt de begeleiding op het einde van het proces de tijd om de deelnemers uitgebreid te bevragen over hun ervaringen, de methodiek, de bereikte resultaten.

De deelnemers zijn unaniem enthousiast over de aanpak, hun groei, de resultaten met betrekking tot hun opvoedingsvaardigheden en het effect op hun kinderen, hun relationele vaardigheden en het project in zijn geheel.

Zowel in de beschrijving van de voorbeelden als in ons algemeen besluit geven we een aantal van de resultaten weer. U leest hier een aantal beschouwingen van de deelnemers aan het einde van hun traject.

“Ik denk dat de ouders allemaal hetzelfde doel hebben, ja... dat maakt het voor ons heel tof, de ervaringen met elkaar delen. Veel problemen worden herkend en proberen we samen op te lossen. We leren van elkaars problemen, zorgen en vragen. Stellen elkaar vragen over de kinderen, hoe de anderen bepaalde situaties aanpakken....”

“We zijn door zo nauw samen te werken, onze problemen en kwetsuren te delen, een hechte groep, familie geworden. We spreken regelmatig af buiten de groep om uitstapjes te doen met de kinderen of om elkaar te helpen met koekjes te bakken, kuisen, verhuizen, babysitten....”

“Wat ik hier in de procesgroep bespreek, zeg ik tegen mijn familie niet eens. Moest ik hier niet terecht kunnen, dan was ik echt gek geworden, kon ik mijn kinderen niet aan. Nu zijn mijn batterijen telkens opgeladen na een groepsbijeenkomst...”

“Het is moeilijk om je situatie of problemen zomaar bloot te geven, maar in zo'n vaste groep leer je elkaar kennen en ook te vertrouwen, en dan kan je meer jezelf zijn ...dat kan niet altijd, in elke situatie...”

“De medewerkers zijn heel zorgend, warm en begaan. Dan denk ik aan al de keren dat jij ons belde, vóór de procesgroep, erna. Wanneer je voelde dat het niet goed ging. Gewoon heel spontaan.”

“Toen ik zo zwaar in de put zat vorig jaar, wie heeft mij eruit gekregen? Dat was jij. Daarna kon ik (zware zucht en traan) verder en had ik de kracht om te vertellen aan de groep dat ik aan het scheiden was. Amai, wat was ik bang daarvoor!”

“Mijn man vindt het geweldig om maandagavond in de zetel te luisteren naar mijn verhalen. Hij denkt dat ik nog eens Einstein word. (gelach) Ik praat al veel, maar thuis wil ik dat hij mee is, begrijp je? Dan leg ik hem iets uit, soms twee keer en dan snapt hij het nog niet! En dan zegt hij: “Als ik in jullie groep zat, dan zou ik al lang niet meer mee kunnen. Ik denk dat ik te dom ben. Jullie vrouwen zijn gewoon veel slimmer!” Dus leg ik het verschillende keren uit, op een rustige en aftoetsende manier. Dan begrijpt hij het en dan doen we de dingen op dezelfde manier. Dat vind ik wel tof aan hem. Hij is echt geïnteresseerd en zegt dat aan de kinderen dat papa apetrots is op mama omdat ze altijd naar de les gaat om nog een betere mama te zijn.”

“Het moeilijkste? Dan moet ik meteen aan dit thema denken: het is telkens schrikken van jezelf door de emoties en de bagage waarmee je beladen was. ...het feit dat je zo diep in jezelf gaat en je je eigenlijk bloot geeft, zegt waarmee je kampt, dat je een rugzak of soms een zware koffer op je rug hebt en die hier kan afschudden. Dat er verder aan gewerkt kan worden. Het is niet vandaag of morgen weg, maar je voelt wel dat er aan gewerkt wordt, want de last wordt steeds lichter.”

“Ik probeer af te toetsen wat mijn veertienjarige dochter wil, “wat zou jij het liefste hebben?”. Ik hou veel meer rekening met haar, zorg dat ze ook een stem in huis heeft. En dikwijls sta ik versteld en denk ik ‘tiens, je idee is zo slecht nog niet’. De rollenspelen probeer ik ook met mijn andere kinderen te doen en met mijn partner. En dan voel ik dat het anders gaat...”

“Meer praten, luisteren, echte quality time voor mezelf... Daar kijk ik nu anders naar. Als ik weet dat mijn kind het even moeilijk heeft, als ik weet ‘ah, die heeft mijn aandacht nodig’, dan maak ik tijd. Daarvoor was dat anders. Ik ging opvoeden, veel dingen doen, maar elk kind heeft quality time nodig. Ook mijn man is rustiger. Wat ik persoonlijk heb gemerkt bij mevrouw x is dat zij alles naar haar man schoof ... maar nu niet meer. Nu neemt ze zelf ook dingen op. Doet ze leuke spelletjes met haar kinderen.”

“Ik doe veel anders dan vroeger. Ik kan blijven opsommen: verhaaltjes voorlezen voor het slapen gaan, meer structuur, consequent zijn... Ik heb enorm veel geleerd de afgelopen twee jaar. Zoals Ish Ait Hamdou zei tijdens de lezing ‘we hebben veel duwtjes gekregen’. We moeten nu verder gaan en onze kinderen duwtjes geven. Wie gaat het anders voor hen doen? Sommige leerkrachten zijn migrantenkinderen beu. Ze steken er geen energie meer in. Het is schrijnend om te zien. Maar hier kreeg ik handvaten aangereikt om mijn kinderen zelf te stimuleren. Het niet over te laten aan anderen. Ik hou vast aan positieve duwtjes om vooruit te geraken.”

“Ik geef mijn dochter meer aandacht. Ik zeg haar dat ik haar echt graag zie, ik doe dingen alleen met haar. Ik let erop dat ze niet te veel in huis doet, dat ze voldoende met haar vriendinnen kan samenzijn. Ik durf voor mezelf te zorgen. Ik durf de kinderen achterlaten en samen met de mama’s afspreken om iets te gaan eten of te gaan zwemmen. Ik doe twee keer in de week sport, fitness.”

“Denk ook aan hoe ik dingen kan verbeteren/anders kan aanpakken thuis. Ik heb hier echt leren nadenken. Hard leren nadenken. Dingen bekijken van verschillende kanten, laten bezinken en dan nog eens bekijken. Soms zijn er verschillende oplossingen voor een probleem. Ik ben rustiger geworden.”

(Een moeder van 23 jaar met 3 kinderen) “Eerlijk, ik voel me lichter. Ik voel me niet meer de jongste thuis. Ik voel me eindelijk meetellen. Mijn broers en zus moeten nu wel rekening moeten houden met mij, en dat weten ze! En ik heb dat kunnen bereiken zonder brokken te maken. Dat heb ik echt hier geleerd. Ik ben daar zo dankbaar voor. Voor mij is dit mijn tweede thuis. Als ik hier kom, zie ik mijn ‘familie’ en kan ik mentaal bijtanken. Deze maandagen geven me de kracht om het thuis als ouder, vrouw, dochter, zus, buur... goed te doen. Ik heb dan heel veel energie.”

Concrete voorbeelden uit sessies

Omdat een procesmatige aanpak veel meer impact heeft dan wat de cijfers ons kunnen leren, geven wij hieronder een aantal voorbeelden van processen die in de loop van het programma hebben plaatsgevonden en die geleid hebben tot de uitspraken van de moeders.

Voorbeeld 1. Thema opvoeding

Als eerste voorbeeld hebben we gekozen voor een proces dat dicht aansluit bij het thema opvoedingsondersteuning. Het gaat hier om een praktijkgerichte opdracht die één van de deelnemster zal uitvoeren. Ze had aangegeven het moeilijk te hebben om quality-time door te brengen met haar zoontje.

Opdracht

Mama A. krijgt de opdracht om na te denken over hoe ze op een leuke manier quality-time kan spenderen met haar zesjarig zoontje. Ze ziet de momenten van samenzijn met hem eerder als een last omdat hij heel druk is en veel aandacht vraagt. Ze is volledig vrij om de opdracht invulling te geven. Ze moet de opdracht minimum 10 dagen uitvoeren en die overlopen en bespreken met haar zoontje en partner. Tijdens de volgende bijeenkomst brengt ze verslag uit en krijgt ze feedback van de andere deelnemers.

Bevindingen

Mama A. *“Het werken rond quality-time vond ik zwaar. Ik wilde het heel goed doen en nam de huistaak heel ernstig op. Mijn zoontje mocht in het weekend in mijn slaapkamer komen en mee in bed liggen. Dat was voordien ‘not done’, verboden terrein voor de kleine. Door het mooie weer ben ik veel naar het park gegaan met mijn zoon, terwijl vroeger enkel de papa dat deed. Nu gingen we als gezin samen op stap. Zo kon ik met mijn zoontje schommelen en van de glijbaan gaan. Dit was niet enkel voor mijn zoontje een fijn moment, het was ook voor mij een nieuwe belevenis, vol emoties en ontroering.”*

“Elke dag voor het slapengaan vertelde ik in bed een verhaal. Tevoren vertelde ik slechts om de zoveel tijd een verhaal in de zetel. Nu wil mijn zoon elke avond een verhaaltje. Ik had bewust veel tijd gemaakt om te luisteren naar mijn zoon. Hij komt nu thuis, vertelt spontaan meer dan anders en gaat dieper in op de gesprekken. Hij vertelt wat hem bezig houdt, wat hij leuk en minder leuk vindt op school enz. Zelfs tijdens het wandelen praten we nu met elkaar. Dit is echt nieuw voor mij. Voordien werd er nauwelijks gecommuniceerd. Ik gaf vooral instructies waar mijn zoon zich aan diende te houden.”

“Als banketbakster annuleerde ik tijdens de huiswerkopdracht verschillende bestellingen om aan de noden van mijn zoon tegemoet te komen. Onrechtstreeks werd ik zo ook bewust van mijn eigen noden en behoeften, die ik op dat moment nog niet had uitgeklaard. Ik wilde investeren en echt bewust tijd doorbrengen met hem.”

De deelnemers namen het initiatief om een WhatsApp groep te vormen, met de bedoeling met elkaar in contact te blijven na de sessies.

Aanmoedigingen

Mama A. postte via dit kanaal filmpjes om aan de andere mama's te tonen wat ze thuis met haar zoontje deed tijdens haar thuisopdracht. Ze heeft heel haar gezin bij de opdracht betrokken. Tussen de sessies betrok ze de andere deelnemers bij wat ze deed door hen te vragen naar feedback en suggesties om uit te proberen. Sommige deelnemers gebruikten WhatsApp om haar te stimuleren en pasten de suggesties zelf ook toe.

Mama S. *“Ik spoorde haar aan en zou haar belonen met een pot aardbeien als ze de taak twee weken zou volhouden. De aardbeien stonden klaar op tafel met een bemoedigend kaartje erbij.”*

Mama H. *“Ik vond haar heel moedig. Ik kreeg wel een schuldgevoel omdat ik zelf veel minder met mijn kinderen bezig was. Daardoor heb ik een paar keer leuke dingen gedaan met mijn dochters, maar niet elke dag.”*

Mama F. *“Ik ben super trots op haar, maar heb ook wel een dubbel gevoel. Doordat zij veel met haar zoontje bezig was, gingen wij minder dingen samen doen en merkte ik dat ik zelf een tandje moest bijsteken in quality time. Enorme bewondering heb ik voor haar. Ik ken haar namelijk heel goed. Dankzij deze procesgroep zijn we hartsvriendinnen geworden. Ik weet wat haar sterke punten en werkpunten zijn. Bewust quality time doorbrengen met haar zoontje was geen evidentie.”*

Mama K. *“Door de WhatsAppgroep te volgen, begon ik spontaan de vergelijking te maken met mijn eigen gezin. Het wakkerde het gevoel aan om samen iets te doen met de kinderen. Ik ben met de kinderen eerst naar de speeltuin geweest en daarna zijn we samen iets gaan eten. Elke dag werd ik op deze manier geprikkeld om het te blijven volhouden, tot het een evidentie was. Ik probeer nu elke dag na schooltijd een half uurtje langs de speeltuin te gaan met de kinderen.”*

Mama G. *“Ik gaf haar een compliment en zei dat ze zo moest blijven voortdoen.”*

Mama D. *“Ik kon de WhatsApp-groep niet volledig volgen omdat ik de vorige sessie had gemist. Maar het was fijn om de foto's en filmpjes te zien die zij naar de groep had gestuurd. Het was mooi om te zien wat voor leuke dingen ze samen deden. Ik ben erg trots op haar, en dit maakt mij tevens trots dat ik tot deze groep behoor.”*

Mama T. *“Ik vind dat ze het heel goed heeft gedaan. Ze was standvastig, het heeft mij gestimuleerd om iets te doen met de kinderen. Het is belangrijk om de klik te maken en te beseffen dat de kinderen echt de prioriteit zijn. Om hen niet als ballast te zien. Dit heb ik mede dankzij de huiswerkopdracht van mama A. geleerd.”*

Mama N. *“Ik ben trots op haar. Mijn ogen zijn opengegaan. Ik lees nu ook voor en de kinderen vinden dit geweldig. Het is uiteindelijk een onrechtstreekse gezamenlijke huiswerkopdracht geworden. Door de momenten van quality time te filmen en te posten voor de WhatsAppgroep werd het iets gezamenlijks waarbij alle mama's betrokken werden.”*

Feedback

We vertellen haar dat we trots zijn op haar. Dat het heel wat kracht, moeite en doorzettingsvermogen vraagt om te doen wat ze heeft gedaan. Al de initiatieven die ze heeft ondernomen, zoals de partner erbij betrekken, haar zoontje te filmen en de ervaringen te delen op WhatsApp.”

Dit vraagt veel moed en veronderstelt dat je jezelf kwetsbaar durft op te stellen.

We uiten onze bewondering voor de creativiteit en de bereidwilligheid om de andere deelnemers mee te betrekken in de huiswerkopdracht, waardoor het een gezamenlijke opdracht werd. Hier laat deze mama zien dat het verruimen van haar sociaal netwerk in het afgelopen jaar wel degelijk impact heeft op haar wilskracht, doorzettingsvermogen en zelfvertrouwen. Ze kan terugvallen op de groep, hoeft zich niet alleen te voelen, er is bovendien de terugkoppeling van hoe ze de dingen aanpakt en wat ze eventueel anders kan doen.

We geven een extra schouderklopje door mama A. te laten weten dat ze het als mama fantastisch doet en ze heel wat stappen in de positieve richting heeft gezet. We zouden haar willen knuffelen omdat ze het zo goed heeft gedaan en het ook heeft volgehouden, wetende dat dit niet zo evident is voor mama A. We vragen of we dat mogen. Mama A is zeer ontroerd en tijdens de knuffel komen de tranen. Ze vertelt achteraf dat het de eerste keer is dat ze haar emoties toont waar anderen bij zijn.

De andere moeders beginnen spontaan te applaudisseren. Dit is een zeer warm, emotioneel en eerlijk moment.

Besluit

Dit voorbeeld toont aan hoe de gekozen aanpak niet enkel draait rond **kennisoverdracht** over opvoeding, maar ook rond **interactie** tussen de deelnemers en de begeleidster, de deelnemers onderling en de deelnemers met hun gezin en hun omgeving. Ze worden gestimuleerd om zelf creatieve oplossingen te zoeken en nieuwe dingen uit te proberen die niet meteen onder hun gewoontes en vroeger aangeleerde werkwijzen vallen. **Ze verleggen hun grenzen in een veilige omgeving en met de nodige feedback.**

Daarenboven **motiveren** ze elkaar, waardoor ze niet het gevoel hebben er alleen voor te staan. Ze worden hierdoor bekrachtigd, in tegenstelling tot wanneer hun eigen omgeving kritisch staat tegenover hun aanpak.

Ze krijgen meer **zelfvertrouwen** en het neemt hun onzekerheden weg. Ze krijgen meer geloof in hun kunnen en kwaliteiten als opvoeder.

Het positief effect doet hen plezier beleven aan de initiatieven die ze nemen en motiveert hen om verder te doen. De intensiteit en de kwaliteit van het ouder-kind contact blijkt van belang te zijn voor het persoonlijk welbevinden van kinderen. Daarom is het een noodzakelijke voorwaarde voor een succesvolle socialisatie, zowel voor de ouder als het kind.

Als extra effect voelen zij zich in de groep als persoon, vrouw en moeder gewaardeerd, waardoor hun **positief zelfbeeld** versterkt wordt. Dit zorgt ervoor dat ze zich ook in hun andere contacten, met de school of andere instanties, sterker voelen en dit ook effectief uitstralen.

Voorbeeld 2. Invloed omgeving, cultuur en levensbeschouwing

Tijdens enkele sessies hoorden we tijdens de pauze dat de deelnemers negatieve commentaren gaven over de film **'Patsers'** van *Adil El Arbi en Bilall Fallah*. Ze vinden het beschamend dat regisseurs van Marokkaanse oorsprong en moslim zijnde, zulke films maken. Volgens hen stellen ze de Marokkaanse gemeenschap alweer in een slecht daglicht. Daarenboven komen er naaktscènes in voor. Er gingen zelfs (WhatsApp)berichten rond om de film te boycotten.

Dit was voor ons een uitgelezen kans om hier iets mee te doen. De feiten tonen aan hoe individuen vanuit **geloofsregels** en **referentiekaders** naar de wereld, feiten en andere mensen kijken. Hoe men zich laat leiden door percepties en beoordelend kan zijn ten opzichte van anderen, en zich zo afsluit voor ervaringen die juist inzichten en groei kunnen bevorderen.

De deelnemers krijgen een opdracht waarvan het doel is hen **uit hun comfortzone** te halen en hen dingen te laten doen die ze anders nooit in overweging zouden nemen.

Om geen weerstand uit te lokken, geven we hen de mogelijkheid om te kiezen uit een gradatie van discomfort en worden drie werkvormen naar keuze voorgesteld:

- a) *mama's gaan de film 'Patsers' bekijken en bespreken het;*
- b) *mama's gaan de buurt verkennen, observeren en bespreken;*
- c) *mama's gaan hun dichte omgeving observeren en bevragen.*
- d) *Uiteindelijk zal er ook een vierde werkvorm bijkomen omdat één van de deelnemers niet aan de andere opdrachten kon deelnemen.*

Drie mama's kiezen ervoor om **naar de film** te gaan kijken en nemen hun dochters van tussen de twaalf en vijftien jaar mee. Drie moeders gaan de buurt verkennen. Daaronder verschillende pleinen waar ze anders nooit komen wegens de hangjongeren, zoals Krugerplein, Groeningenplein en Terloplein. Vier moeders gaan hun familie observeren ter gelegenheid van feestjes. Eén mama die niet mee kan met een van de groepjes gaat haar echtgenoot bevragen, die dat op zijn beurt doet met zijn beste vriend (relaas d.). Elk groepje krijgt een vragenlijst mee om de opdracht uit te voeren.

Groep A. Patsers

Groep A. gaat naar de film 'Patsers' en bespreekt hem achteraf aan de hand van volgende vragen: *Welke filmfragmenten komen overeen met wat jullie op straat waarnemen in sommige buurten? Som deze op. Wat doet dit met jou als je dit ziet in het echt, op straat? Welk gevoel heb je hierbij? Welk gevoel heb je hierbij als je het op scherm bekijkt? Beschrijf dit gevoel? Is dit anders? Zo ja, wat maakt dit anders? Wat vond je van de film? Was het leerrijk? Zou je de film aanraden aan andere ouders om hem te gaan bekijken met hun kinderen boven de 12 jaar? Waarom wel en waarom niet? Hoe was de filmbespreking met jullie kinderen achteraf? Wat heeft dit jullie als ouder bijgebracht en wat heeft het jullie kinderen bijgebracht? Schrijf een tekst van minimum een bladzijde van wat de opdracht met je doet, heeft gedaan? Wat voor nieuwe inzichten heb je gekregen door aan deze opdracht te werken?*

Deze mama's beslissen om samen en met hun dochters tijdens de Krokusvakantie naar de film te gaan kijken. Ze gaan naar de voorstelling van 17 uur om nadien nog samen iets gaan te eten. Zo kunnen ze in groep de film nog nabespreken, de mening van hun dochters vragen, evalueren... Daarnaast kunnen ze ook gezellig tafelen en hebben de dochters de gelegenheid om te socialiseren.

Sinds de sociologische sessies rond het belang van sociaal kapitaal, doen de mama's er veel aan om zichzelf en hun kinderen in netwerken te introduceren die hen verder op weg kunnen helpen.

Enkele reacties

"De film 'Patsers' vonden we zeer goed gemaakt", zegt Mama S., "maar de meningen waren ook wel verdeeld. Ik vond het triest en schokkend. Het deed me nadenken over de problematiek. Zo wist ik niet dat bijvoorbeeld rijke Vlamingen, uit begoede milieus, drugs gebruiken. Ik associeerde gebruik enkel met mensen met zware problemen. Drugs als middel om hun zorgen te vergeten. Het was nieuw om het vanuit dit perspectief te bekijken. Ik begreep dat er ook veel vraag is naar drugs en dat iedereen daar schuld aan treft. Volgens mij wordt het gebruik door verschillende instanties in stand gehouden. Zolang er veel vraag naar is, zal er aanbod zijn en zal daar een markt voor zijn."

Mama F. *“Ik vond de film een zeer goed relaas van wat er zich kan afspelen in de realiteit. Het is niet moeilijk om meegezogen te worden in de wereld van ‘gemakkelijk’ geld verdienen. Maar eenmaal je erin zit, geraak je er nog moeilijk uit. Het is geen evidentie om zich weer los te rukken. Ik zie de groepsvorming, bendevoering, ook op straat. De agressie is toegenomen. Aan de ene kant is er de luxe die sommigen zich kunnen permitteren, aan de andere kant de angst die ermee gepaard gaat. Dat zie je ook bij sommige mensen die ik ken. Ze leven niet in rust. Volgens de moeders zijn ze altijd onrustig, gejaagd en kunnen ze uiteindelijk toch niet genieten van wat ze hebben.”*

Mama H. *“Ik ken moeders van wie de kinderen in het drugsmilieu zitten. Ik herken in de film veel aspecten van wat er zich in mijn omgeving afspeelt. De ouders van een vroegere buurjongen leefden een tijdje in angst, hun zoon werd ontvoerd voor een bepaalde periode. Er zijn ook al verschillende auto’s in brand gestoken en bedreigingen geuit ...”*

Conclusies van de mama’s

De deelnemers komen tot een aantal conclusies aan de hand van wat ze in de film zagen.

“Het is belangrijk om vroegtijdig met de kinderen bezig te zijn. Er zijn voor de kinderen. Daadwerkelijk aanwezig zijn en niet gewoon in de buurt zijn. Bezig zijn met opvoeden, het goede voorbeeld geven. Het is als ouder niet evident om in een buurt te wonen waar er minder diversiteit is en weinig sociale mix. Ogenshijnlijk lijkt het alsof we in een super diverse wijk wonen. Maar buiten onze afkomst hebben we nauwelijks iets gemeen. Er is weinig diversiteit om een echte sociale mix te hebben, zowel op straat, school, buurt, woonwijk...”

“De jongeren zien niet echt wat de realiteit is. De meesten denken dat wat zich op televisie afspeelt of in de media, dat dat de realiteit is en ze gaan dat nabootsten. Ze gaan ervan uit dat Vlaamse kinderen allemaal een iPad hebben, de laatste nieuwe iPhone, duurste merkleding... want dat is wat ze op televisie te zien krijgen. Ze kunnen dit immers niet afdroeven.”

Evaluatie en nabespreking

De mama’s vroegen aan de dochters wat zij van de film vonden. De review van de meisjes lag in de lijn van wat de mama’s vertelden, en daar waren ze niet op voorbereid. De meisjes blijken de film even kritisch te hebben bekeken. Ze vinden de film een goede *eyeopener*. Het is totaal anders uitgedraaid dan waarvoor ze de film in eerste instantie zijn gaan kijken. Aanvankelijk waren ze vooral geïnteresseerd in de acteurs Matteo Simoni, Nora Gharib en Ali B. Ze hadden al heel wat verhalen over de film gehoord van hun schoolkameraden. Deze raadden hen de film af of motiveerden hen juist om te gaan kijken voor de leuke aspecten die er volgens hen waren.

De meisjes vinden het fijn om de film samen met de mama’s te bekijken en ze appreciëren dat er ruimte en tijd is om erover te praten. De tienerdochters prijzen hun moeders voor deze aanpak. Ook voor de tijd die ze investeren in het luisteren naar hun verhalen over school, vriendenkring, verliefdheid, probleempjes, kleine zorgen, verdriet, blijheid... wetende dat hun mama niet altijd de tijd heeft, maar toch tijd vrij maakt om er te zijn. De meisjes geven aan dat ze zich daardoor echt geliefd voelen thuis. Dat ze voelen dat ze belangrijk zijn, dat ze enorm veel betekenen voor hun mama en ook voor hun papa. Dat hun ouders willen dat hun kinderen een goede toekomst hebben. Dat studeren heel belangrijk is en dat als de kinderen iets nodig hebben, de ouders daarvoor zullen zorgen, dat het hun verantwoordelijkheid is.

De meisjes merken op dat dit niet vanzelfsprekend is bij andere schoolkameraadjes. Daar denken heel veel vriendinnetjes niet aan verder studeren, omdat de ouders dat niet kunnen betalen. Veel meisjes willen een vriend die veel geld heeft, want dan kunnen ze eindelijk dingen kopen waarvan ze nu enkel kunnen dromen. En het liefst van al willen meisjes snel trouwen. Ze hebben toch geen ambitie om te studeren of een job uit te oefenen. Ze gaan er al vanuit dat ze niet worden aangeworven. Ze zien dat bij hun familieleden die wel een diploma hebben en toch geen werk hebben. Die worden vaak enkel aangeworven voor schoonmaakwerk of lagere jobs die anders niet ingevuld raken, ook al hebben ze hogere diploma’s. Daarom willen ze na hun middelbaar niet nog verschillende jaren studeren, om daarna telkens ontgoocheld te worden. De meisjes vertellen dat vooral jongens afzien. Zij hebben het heel moeilijk om aan werk te geraken, zelfs na hogere studies en dat frustrereert de jeugd vaak.

De mama’s prijzen hun dochters voor hun frisse blik en tonen begrip voor de mening van hun vriendinnen/schoolkameraden. Maar ze vermelden er ook bij dat als je niet blijft proberen en zoeken, je nooit zal vinden wat je wil, je droom niet zal realiseren. En opgeven is de gemakkelijkste weg. Vaak lijkt deze weg de enige

oplossing, maar op termijn zullen de dingen waar je het hardst voor hebt geknokt de meeste voldoening geven. Dat is wat deze film ook wil zeggen.

Groep B – buurt verkennen

Opdracht

Groep B. gaat de buurt verkennen, observeren en bespreekt achteraf die ervaring aan de hand van volgende opdracht: Neem indrukken op. Wat zien jullie? Wat horen jullie? Wat speelt er zich af? Zien jullie dingen die er verdacht uit zien? Aan wat merk je dat? ...

Observaties

We geven hier de observaties weer die achteraf aanleiding waren voor de bespreking.

Mama T: *“Tijdens de vakantie zijn we op verschillende pleintjes geweest: Krugerplein, Groeningenplein en Terloplein. Op het Terloplein bleven we vrij lang zitten, ook al was het vrij koud. We wilden onze taak echt wel goed uitvoeren en voelden ons wat schuldig omdat we niet voor de film hadden gekozen. Wat ons als eerste opviel, was dat er twee, drie jongeren op de bankleuning zaten. Er was nog niet veel volk. Kort daarna kwamen er nog drie jongeren bij. Ze droegen meestal Nike kleren, een jogging en een trui met een kap op hun hoofd. Ze hadden hun jas open, vertoonden machogedrag en vormden een kring. Iets verder kwam een auto aangereden. Een jonge gast zei iets door het raam. Het was een mooie grijze auto met jonge mannen erin. Twee jongeren vanop het plein kwamen dichterbij en begonnen een praatje met de gasten in de auto.”*

Mama N. voegt er aan toe: *“De jongen met de blauwe kap heeft iets aangenomen van de jonge gast in de grijze auto aan de passagierskant.”*

Mama S. trekt dit in twijfel: *“Ik zag inderdaad dat de jongen met de blauwe kap naar de auto stapte, maar daarna zag ik dat hij rookte. Misschien had hij gewoon om een vuurtje gevraagd voor zijn sigaret of had hij geen geld om een sigaret te kopen en had hij een sigaret gevraagd aan zijn kennis, vriend?”*

“Na een uurtje kwamen twee vrouwen aan. Zij zetten zich rustig op de bank. Een kwartiertje later kwam er een derde vrouw bij met haar drie kinderen. De vrouwen kenden elkaar blijkbaar. Ze begonnen rustig een gesprek terwijl de kinderen fijn samen speelden.”

“Tegen 17 uur merkte je dat vooral de ouders naar het plein kwamen. Oudere mannen in labaya's, die na hun gebeden uit de moskee naar het plein kwamen om even bij te praten. De mannen zetten zich op de banken. Ze kozen de buitenste banken om op te zitten.”

“Druppelsgewijs kwamen er andere mensen bij. Jongere mannen en vrouwen met hun kinderen. De mannen zochten spontaan de oudere mannen op. De vrouwen echter lieten hun kinderen spelen en haalden hun gsm tevoorschijn. Ze maakten foto's en gingen daarna bellen.”

“De kinderen hadden dolle pret. Ze speelden samen, maakten ruzie om een speeltje, een bal of een fiets. Ze renden op het plein en riepen om het hardst, blijkbaar was dat een nieuwe spelvorm. De mama's en papa's keken niet om”.

Mama N. *“Ik kreeg de kriebels en had de neiging om op te treden en iets tegen de ouders te zeggen. Maar mama T. en mama S. herinnerden mij aan de opdracht: observeren, niet optreden!”*

“Het waren jongeren tussen 14 à 20 jaar. Ze vormden een kring en hingen maar wat rond. Ze kwamen hun tijd verdoen ondanks het koude weer. Dit is geen positief beeld voor ons, Marokkaanse gemeenschap.

Terloplein lijkt een open ontmoetingsplaats te zijn.

Handen in de broekzak, cool stappen, kledingstijl zoals de rappers van Amerika, machogedrag.

Er goed bijlopen, ook al leven ze in een zeer moeilijke thuissituatie. Vastberaden jongeren.

De manier waarop we kijken: het lijkt alsof we hen beschuldigen, ook al kunnen ze onschuldig zijn.

Jongeren roken joints, nemen drug. Waar zijn de ouders van deze jongeren?

Medelijden met deze jongeren.

Niet alleen een ontmoetingsplaats voor de jongeren, maar ook voor de oudere mannen,

Plek voor jong en oud.

Weinig wit om de kleur te mengen op het plein.

Weinig wit, van alles maar weinig wit.

Jonge moeders zijn niet echt bezig met hun kinderen.

Technologie brengt je dichterbij mensen die heel ver weg zijn, maar verwijdert je van degene, die heel dicht bij je zijn.

Luidruchtig.”

Evaluatie van de deelnemers

“Het was een zeer interessante methodiek. We hebben de oefening gedaan, geobserveerd, indrukken genoteerd en die kort besproken op het plein zelf. Daarna hebben we beslist om de indrukken te laten bezinken. We hebben in de procesgroep geleerd dat het goed is om de dingen eerst te laten rusten en dan te bespreken. Zeker als het gaat over zulke beladen en confronterende thema's, zodat we daar geen eigen invulling aan geven.”

Nabespreking

Ze beslissen om een paar dagen later samen te komen bij mama N. om de nabespreking van de oefening te doen.

“We hebben geleerd dat het bij de cultuur hoort dat jongeren en ouderen vaak samen rondhangen in de buurt. Dit zonder dat ze iets doen wat niet door de beugel kan. De jongeren dragen graag stoere kledij van bepaalde merken, liefst trainingspakken van Nike. Dit komt vrij veel voor, wetende dat deze jongeren grootgebracht worden in gezinnen waar maar één ouder werkt. We vinden het zeer pijnlijk om te beseffen dat niet alle kinderen dezelfde kansen krijgen.”

Mama N vertelt: “Ik zag een jongen van een jaar of 14 rondhangen op het plein, terwijl het nog schooltijd was. Zo doelloos, zonder enige motivatie. Het deed mij vreselijk pijn om te zien dat hij daar zo rondliep, zonder dat zijn mama misschien op de hoogte was. Hoelang ging hij al niet naar school? Wat met zijn schooltoekomst? Waar waren zijn ouders?...”

“We beseffen dat er nood is aan ondersteuning bij andere ouders, zonder dat deze ouders het zelf beseffen. Ze zijn nog in slaapmodus.”

“We zien dat we een rol kunnen spelen, een voorbeeld kunnen zijn voor andere mama's. We zijn zo gemotiveerd dat we andere moeders willen aanspreken om deel te nemen aan sessies van volgend jaar.”

“We waren echt bezorgd om de jongeren. We begonnen na te denken over de film ‘Patsers’.”

Nabeschouwing

De oefening heeft een interessant neveneffect bij deze deelnemers. Als afsluiter beslissen ze alsnog de film te gaan zien met hun drietjes. Mama S. en mama N. zouden die eerder nooit hebben willen zien. Voor hen was dat een film die enkel aanspoorde tot verderf. Door de oefening zijn ze helemaal anders gaan kijken naar de realiteit en wat zich afspeelt in hun omgeving.

Ze hebben de hun aangeleerde, geïnternaliseerde referentiekaders opzijgeschoven. Ze hebben onbevooroordeeld naar de film gekeken. Ze hebben hun gekleurde bril afgezet en zonder oogkleppen naar de film gekeken.

Mama S. vertelt dat ze heel blij is de film te hebben gezien, ondanks haar enorme weerstand. Daardoor gaf ze haar dochter uiteindelijk de toestemming eveneens naar de film te gaan. Achteraf hebben ze het er samen over gehad.

Groep C – Observatie eigen omgeving

Opdracht

Groep C. gaat de dichte omgeving observeren en bevragen. Ze krijgen de volgende opdracht mee:

Ga bij je eigen dichte familie en vriendenkring na hoe ze omgaan met hun kinderen. Wat doen ze effectief? Doen ze iets om hun kinderen veerkracht te bieden? Hoe kijken ze naar het leven in het algemeen? Wat vinden ze van patsergedrag? Wat vinden ze van ‘gemakkelijk’ geld verdienen, zoals dealen, drugs, namaak, loverboys, chantage, prostitutie,...?

Mama A. en **mama D.** zijn zeer goede vriendinnen geworden. Ze hebben elkaar ontmoet in de procesgroep. In het begin kunnen ze het niet goed met elkaar vinden. Mama D. heeft namelijk een zeer strenge invulling van de religieuze voorschriften. Ze is zeer lief en eerlijk, maar wil vooral haar leven leiden in soberheid, zonder bepaalde invloeden van mensen met verlichte ideeën.

Mama A. is precies het tegenovergestelde van mama D. Als jonge vrouw had ze alles gedaan wat volgens de ‘strikte’ religieuze voorschriften niet door de beugel kan en zelfs ten strengste verboden is. Gaandeweg in het proces vertelt Mama A. over al haar ‘zondes’. Ondertussen doorloopt mama D. haar eigen traject.

Gaandeweg hebben deze twee fantastische mensen elkaar ontmoet en elkaar niet meer losgelaten. Ze hebben durven kijken naar elkaars kern. Mama A. is nu veel milder, bewandelt de gulden middenweg van religieuze verlichting. Het is prachtig om te zien welke metamorfose deze mama heeft ondergaan. Geen woord kan beschrijven welke sterke persoonlijkheid achter de verschillende sluiers verborgen ging.

Mama A. wordt uitgenodigd door haar zus voor het geboortefeest van haar dochtertje. Mama A. vraagt aan mama D. of ze geen zin heeft om mee te gaan.

Observaties

Mama A. *“De kamer vulde zich stilaan met jonge vrouwen, dames van gemiddelde leeftijd en oudere dames. De mama’s praatten gezellig over allerlei onderwerpen. De oudere dames waren vooral bezig met religieuze thema’s. Soms ging het ook over lekker eten of de schoondochters die niet omkeken naar hun schoonmoeders. Dan weer over kinderen die nu veel harder moeten werken om rond te komen. De tijden die veranderen en internet als boosdoener. Jongeren die hun eigen zin doen, die hun partner zelf kiezen en binnen de kortste keren scheiden. De gesprekken gingen ook over jonge stellen. Hoe zij niet werken voor hun relatie en hun huwelijk snel opgeven. Over angst voor de toekomst en de snelle veranderingen die ze niet kunnen volgen.”*

“De jongere vrouwen tussen 18 en 25 jaar hielden vooral gesprekken over make-up, merkkleding, mooie jongens, huwelijken, wie al dan niet verloofd was. Welke jongen nog vrijgezel was. Wie de moeite is om voor te gaan. Ze wisselden laatste nieuwtjes uit over de Kardashians en restaurants waar je in alle rust kunt gaan eten met je date. Praatten over de nieuwste recepten, ouders die zagen en zich te veel moeien, de maatschappij die hen niet moet, Vlamingen die je bekijken alsof je van Mars komt als je een hoofddoek draagt, het uitblijven van respons bij het solliciteren, ouders die te veel verwachtingen hebben (zoals financieel bijspringen), de sociale druk om toch voor je 25ste te trouwen ...”

“Daarnaast had je nog een groep vrouwen tussen de 25 en 40 jaar, die naast de hierboven aangehaalde thema’s ook van gedachten wisselde over: op vakantie gaan met jonge kinderen, werken met een hoofddoek, al dan niet studeren, depressie na een bevalling. Kwamen aan bod: hoeveel kinderen wil je? Wanneer ben je klaar om aan kinderen te beginnen? Zijn er mannen die meehelpen, of zijn ze allemaal moe van het werken buitenshuis? Waarom verwaarlozen vrouwen zich vaak na hun huwelijk en lijken ze allemaal ineens tien jaar ouder?”

“Tijdens feestjes kunnen de jongeren volop genieten van het feesten op zich. Er wordt zeer goede muziek gedraaid en op de dansvloer tonen ze hun danstalent. Daarnaast zijn deze familiefeesten een ideale gelegenheid om iedereen terug te zien”.

“Ik begon een praatje met een meisje uit de buurt. Het meisje gaat binnenkort trouwen met een jongen van 23 jaar. Zelf is ze 19 jaar oud. Hij werkt in een restaurant en gaat overdag bijklussen om het huwelijk te kunnen financieren. Ik vroeg of ze niet te jong is om te trouwen en of ze niet beter had gewacht tot ze afgestuurd was en een baan had gevonden. Want als ze met twee zouden werken, zouden ze het financieel beter hebben. Het meisje wou dat wel, maar haar ouders wilden daar niet van weten. Vanaf het moment dat ze op de hoogte waren van haar relatie, werd de jongen geacht haar hand te vragen. Anders zouden de mensen uit de buurt roddelen over hun dochter en zou zij een slechte naam en reputatie krijgen.”

Mama D. *“Ik was ondertussen in een diep gesprek verzeild geraakt over het machogedrag van jongens. Een aantal meisjes van midden de twintig vertelde dat jongens met coole trainingspakken, leuke schoenen, een net kapsel en eruitziend als Kane West of Ali B., top zijn. Dat zijn mannen waar zij zouden kunnen op vallen. In tegenstelling tot jongens in maatpak, met een brillette, aktetas, zo’n nerds...”*

“Dus jongens zoals in ‘Patsers’ zijn ‘hot’ omdat ze tegendraads zijn, niet met de kudde meelopen. Ze horen eindelijk ergens bij, nadat ze altijd hebben moeten aanhoren dat ze anders zijn. En het geld is mooi meegenomen, al is dat is bijzaak. Belangrijk is dat ze zich weren, want ze worden altijd als slecht aanzien, thuis, op school, op straat, overal. En voor de jongens is het een spel. Ze hebben immers toch niets te verliezen, aangezien ze niets mogen. Niemand vertrouwt hen, ze krijgen geen eerlijke kans, ze spelen een soort gezelschapsspel zoals ‘mens erger je niet’ met de politie, overheid.”

Mama A. *“Na het eten zei een oudere dame mij dat ze mij had zien praten met haar dochter die binnenkort zou trouwen. Ze vroeg of ik haar dochter van ergens kende, want ze had mij nog niet eerder gezien. Ik vertelde wie ik was en vanwaar mijn belangstelling. Ik vertelde dat ik sessies volg over opvoeding en aanverwante thema’s, wat de meerwaarde is van opvoedingsondersteuning. Is dat belangrijk of niet? Wat te denken van makkelijk geld verdienen door bv. drugs, chantage... Zijn we als ouder goed bezig of waar kunnen we nog een tandje bijsteken?”*

“De oudere dame keek mij aan en vroeg wat ik zelf vond van de lessen. Ik vertelde dat ik al heel veel had geleerd. Door anders te gaan denken, heb ik ingezien waar ik fouten heb gemaakt en weet ik wat ik heel goed heb gedaan. De oudere dame antwoordde dat vroeger alles veel beter was. Er waren geen problemen, zei ze. Indertijd kregen de kinderen een pak slaag als ze niet luisterden en daarna deden ze het nooit meer weer. Nu worden ze te veel verwend en krijgen ze te veel. En als je hen wil opvoeden en hen een tik wil geven, roepen ze de politie erbij!”

Individueel gesprek

“Mijn moeder zat eveneens aan dezelfde tafel en onderbrak de oudere dame. Ze verontschuldigde zich. Ze vertelde dat ze een aantal maanden terug een sessie had gevolgd bij de procesgroep. Het ging over hoe ouders vroeger opvoedden en opvoeding nu. Over elkaars kwaliteiten opsommen en hoe goed je elkaar al dan niet kent. Ze zei: Ik ken mijn dochter beter dan wie ook. Ik zie hoe ze met haar kinderen omgaat. Dat is fantastisch om te zien. Ze heeft nu structuur. De kinderen hebben een bepaalde tijd om te gaan slapen. Ze zijn beter gemanierd, praten rustig, spelen samen. Als vrouw is ze veel zelf zekerder. Ze was vroeger zo bang, nu staat ze daar. Ze is een echte vrouw geworden! Haar relatie is veel stabiel, ze laat zich niet meer doen en staat haar mannetje. Ze volgt een opleiding, wil gaan werken en doet vrijwilligerswerk. Als moeder ben ik ontzettend trots op haar. Mijn andere dochter staat al op de wachtlijst om aan die cursussen deel te nemen. We sloegen onze kinderen omdat we niet beter wisten. Het is wat we meekregen van thuis. Ik heb mijn dochter ook geslagen toen ze jong was. En tijdens de sessie heb ik haar vergiffenis gevraagd, voor de meppen maar ook om de vele andere dingen die ik deed uit onwetendheid.”

“Ik kreeg een krop in de keel en tranen van ontroering vloeiden over mijn wangen. Mijn mama, kwam mij spontaan een knuffel geven. En daarmee was heel veel gezegd en werd zoveel warmte en liefde doorgegeven.”

Nabespreking

Voor mama A. en mama D. is het een vrij zware avond geweest. De bespreking wordt daarom een aantal dagen later gehouden, als de kinderen op school zitten. Ook al is er tijd verstreken, de gesprekken zijn blijven nazinderen. Het blijkt niet evident om daarmee om te gaan. De mama’s hebben vooral geprobeerd om empathisch te luisteren en niet in gesprek te gaan. Mama A. voelde zich wat ongemakkelijk toen de oudere dame haar vragen stelde over haar gesprek met de toekomstige jonge bruid.

Er is nog veel werk aan de winkel. Mensen zitten nog met veel vragen. De jongeren voelen zich gesandwichd tussen verschillende werelden, ze worden niet gehoord, niet begrepen... Hierdoor dreigen ze uit de boot te vallen en creëren ze liever een fantasiewereld, een thuis met veel pracht en praal.

De manier waarop de moeder van mama A. reageerde, deed beide mama’s smelten. Ze vinden het fantastisch. Mama D. is zo blij voor mama A. dat haar moeder zulke veranderingen heeft kunnen waarnemen en appreciëren. Dit betekent dat haar moeder zeer betrokken is. Het feit dat ze in een grote groep vergiffenis heeft durven vragen, is ongelooflijk.

Mama A. weet dat groepssessie met de moeders haar moeder veel goed heeft gedaan, maar ze wist niet dat die sessie zo'n blijvende impact heeft gehad. Mama A. zegt dat de band met haar moeder nu veel hechter is geworden. Ze zijn dichter naar elkaar gegroeid. Mama A. durft nu over veel thema's te praten.

Groep D – Man/vader bevragen

Een moeder die niet kon deelnemen aan de andere initiatieven, bedacht een creatief alternatief. Haar man krijgt de opdracht een van zijn vrienden te bevragen: *Hoe kijk ik als man/vader naar het leven?*

Bevindingen

“Het leven is voor ons neergelegd als een onbeschreven blad. Wij krijgen telkens keuzes waarbij wij moeten beslissen. Het beslissen is het moeilijkste en belangrijkste, want dat bepaalt hoe je verder gaat in je leven. Het slechte pad is altijd makkelijker en verleidelijker, maar achteraf een ware straf, zowel materieel als voor je ziel. Het slechte pad is een donkere weg. Als je voor de goede weg kiest, verloopt het leven vaak moeizaam. Maar je krijgt een positieve verrijking van je ziel en je verlicht de weg naar het paradijs. Dus begin maar en probeer altijd correct te handelen. Een positieve omgeving en ondersteuning helpen daarbij.”

“Wij als ouders dragen de verantwoordelijkheid om onze kinderen te steunen, zijn verantwoordelijk voor een goede opvoeding, school, waarden en normen. Het is onze taak hen beter te leren kennen.

“Een positieve band met de kinderen creëren, is belangrijk. Het is van belang hen een voorbeeld te geven over hoe een correcte burger te zijn, te zeggen hoe ze deze rol zouden moeten opnemen. Het is belangrijk om het goede pad te kiezen als gelovige want het slechte pad kan mensen schaden en je leven niet tot een mooi einde brengen.”

“Ik heb een rol als verantwoordelijke vader en als man om mijn gezin te onderhouden en mijn geloof correct uit te voeren.”

“Als je iets tegen de kinderen zegt, dan moet je je aan je woord houden zodat ze iets van jou leren, of dat nu een goed of een slecht voorbeeld is. Zo staan waarden en normen centraal, bijvoorbeeld eerlijkheid, respect en rekening houden met een medemens. We moeten hiermee rekening houden als we beslissingen nemen in het leven.”

“Het is in het leven aan ons om te kiezen, met alle consequenties van dien. Hoe je leeft, bepaal je zelf. Mensen, vooral jongeren, zijn zich niet bewust van de keuzes die zij krijgen. Zij kiezen gemakkelijk voor het slechte pad. Vergeten vaak dat je je eigen weg tekent en dat je je leven zelf kan verpesten en beëindigen. Dit zijn vaak mensen die psychisch zwak zijn.”

“Het gevaar zit overal. Deze vraag heeft me diep doen nadenken, waardoor ik oude herinneringen heb opgehaald. Ik ben God dankbaar dat hij mij ervan heeft gespaard geen domme dingen te doen.”

“De manier van opvoeden is bij elke ouder verschillend. Dat heeft ook te maken met in welk land men is opgegroeid en in welke maatschappij, maar alle ouders willen een goede toekomst voor hun kinderen.”

“Meer dan de helft van de allochtonen is minder veerkrachtig omdat hun ouders van een ander land komen. Ze hebben problemen. De ouders kunnen hun kinderen niet goed controleren. Bijvoorbeeld op school: wie is de vriend van mijn kinderen?”

“We moeten zelf het goede voorbeeld geven.”

Besluit

Voor de oefeningen stelden we vast hoe de mening van de deelnemers bepaald werd door hun omgeving en de vormingsgroep zelf. Dat ging gepaard met weerstand en groepsdruk. Dankzij de oefening hebben de meeste deelnemers deze hindernissen overwonnen.

Het proces toont aan dat het niet evident is om in een gemeenschapsgerichte groep zelf je mening te bepalen en je niet door anderen te laten beïnvloeden. Door de oefening hebben de deelnemers de groepsdruk overwonnen en leren stilstaan bij het vormen van een eigen beeld en het maken van eigen keuzes.

Zelf keuzes maken en doelen bepalen, is een onderdeel van de oefening. Hiervoor moeten de mama's overleggen, plannen en samenwerken om het vooropgestelde doel te bereiken. Ze leren de afweging te maken wat belangrijk is en wat niet, ze leren reflecteren.

Een mooi resultaat is dat de groep die de film aanvankelijk niet wilde zien ook naar de bioscoop is geweest.

In de nabesprekingen zien we hoe diepgaand dit proces is en hoe het ook naasten beïnvloedt. In het relaas van de man horen we de onrechtstreekse invloed van dit proces. Ook al lijkt zijn mening door zijn levensbeschouwing bepaald, op vraag van een familielid drukt hij op een persoonlijke manier zijn mening en levenshouding uit. Misschien is niet de inhoud van zijn reflectie revolutionair, wel dat hij dit met een vrouw uit zijn naaste familie bespreekt.

De mama's hebben in zeer korte tijd enorme stappen gezet, zowel op vlak van zelfreflectie als hun gedrag. Omdat er geen andere manier is om het effect van het project tonen, schrijven we dit helemaal uit. Wat voor velen vanzelfsprekend is, is voor sommigen een berg verzetten.

De verworven vrijheid in denken en handelen, is van essentieel belang om vanuit een breder referentiekader te werken aan de opvoeding van kinderen. De kinderen krijgen een bredere kijk op de wereld omdat er een bredere waaier is aan contacten, mogelijkheden, ervaringen, kennis, informatie enz.

Voorbeeld 3. Gevalstudie: rellen na voetbal

Methodiek

Aan de hand van de methode van *Reflexieve analyse van kritische incidenten* of *Kritische analyse van conflictsituaties*, bespreken we een situatie waarbij we de diversiteit van de groep gebruiken om de situatie vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Het doel is niet te blijven hangen bij de meest evidente of van anderen overgenomen interpretaties en te luisteren naar de mening van anderen. Zonder censuur.

Bij oefeningen die we eerder hebben gedaan (maar hier niet zullen bespreken), leerden de deelnemers een aantal vaardigheden en kregen ze een instrumentarium aangereikt om aandacht te hebben voor verschillende aspecten van menselijke relaties. Doelstelling is niet te gaan zoeken naar wie schuld draagt in het conflict, maar de factoren te bepalen die aanleiding gaven tot het conflict en na te gaan wie waarvoor verantwoordelijkheid kan nemen.

Opdracht

Marokko wist zich tijdens het WK voetbal in 2018 in Rusland te plaatsen na een overwinning tegen de Ivoorkust. Dat werd uitbundig gevierd in verschillende landen en in verschillende steden, waaronder Brussel. Wat een feest moest worden, is jammer genoeg uitgemond in rellen.

We vragen de deelnemer de feiten te analyseren volgens een aantal regels.

- *Fase 1.* Voer de oefening individueel uit. Jullie mogen niet met elkaar praten. Sluit de ogen. Probeer je de situatie voor te stellen. Waarom heeft volgens jou een groep jongeren amok gemaakt en winkels en auto's vernield? Zoek zo breed en zo ruim mogelijk. Schrijf dan op wat volgens jou de belangrijkste factor is. (Maximum twee factoren per persoon).
- *Fase 2.* Oefening in groepjes van drie: vergelijk jullie nota's, welke verschillende factoren hebben jullie opgeschreven? Indien jullie nog iets te binnen schiet, mag je dat ook noteren. Het is niet de bedoeling om in discussie te gaan of tot een compromis te komen.
- *Fase 3.* In plenum: elke deelnemer vertelt wat zij als belangrijkste factor heeft genoteerd.
- Volgende trefwoorden en zinnen werden genoteerd: Frustraties, snel opgefokt, meedoen met de kudde, jongens worden bevoordeeld binnen de Marokkaanse cultuur, geen of weinig kansen gekregen tijdens hun jeugd of op school, impact van de media, blijdschap, niet weten hoe om te gaan met emoties, aandacht zoeken/willen krijgen, willen uitblinken in iets, geen weet hebben van hun talenten, extra kick door vandalenstreken uit te halen en niet opgepakt te worden door de politie.
- *Fase 4.* Zoek samen naar wie welke verantwoordelijkheid kan opnemen in de plaats van naar wie schuld treft of wat de oorzaak is. We gaan er immers vanuit dat elk probleem of conflict steeds het gevolg is van een combinatie van factoren:

Conclusies van de deelnemers

De deelnemers beschrijven de verschillende verantwoordelijkheden en noodzakelijke acties.

- **Ouders** moeten hun kinderen meer bijstaan. Ze moeten **meer communiceren** met hun kinderen, hen opvolgen, een duwtje geven, kansen creëren en geen toegevingen doen aan de jongens.
- **Jongeren** moeten **harder werken**, mogen niet opgeven. Ze zullen altijd meer moeten presteren dan een autochtoon. Ze moeten uitblinken door hun voorkomen, beleefdheid, cijfers... Het is niet eerlijk, maar het is helaas de realiteit. De jongeren moeten meekrijgen dat ze zelf zekerder moeten zijn en hard zullen moeten knokken om iets te bereiken.
- De **school** mag jongeren **niet stigmatiseren** en hen van jongs af aan bestempelen als criminelen. Mag hen niet opgeven of continu berispen, maar moet jongeren kansen geven. **Leerkrachten** moeten geloven in de capaciteiten van de kinderen/jongeren. Hen stimuleren, graag zien, ervoor zorgen dat ze zelfzeker worden. De leerkracht heeft een belangrijke voorbeeldfunctie. Hij/zij bereidt de volgende generatie voor. Een goede leerkracht kan deuren openen en een jongere zijn/haar vleugels doen spreiden.
- Het **beleid** moet een meer **effectief gelijke kansenbeleid** voeren en moet willen inzien dat mensen anders moeten werken. Politici die bijvoorbeeld slecht praten en uitdagende taal gebruiken tegenover jongeren, dagen die jongeren uit. Zij zorgen ervoor dat de jeugd zich niet aanvaard voelt, zich hier niet thuis voelt.

- De **media** moeten in een **positieve toon** over de jongeren praten en laten zien wat ze goed doen. Het verhaal van beide kanten laten zien.
- De **politie** mag Marokkaanse jongens niet altijd viseren, mag geen vooroordelen hebben. Zou de vriend moeten zijn van iedereen. Mag haar macht niet misbruiken. Pas dan gaat de politie respect afdwingen.

Ervaringen van de deelnemers bij de opdracht

De deelnemers beschrijven na afloop hoe ze deze oefening hebben ervaren.

“Boeiend om op deze manier stil te staan bij de dingen. Fijn om zo te reflecteren.

Heel goed! Interessant en boeiend, spoort aan om na te denken en alles te overpeinzen. Met geen woorden te beschrijven wat ik op dit moment voel. Het is meer dan interessant, ben blij... Een boost gekregen, een gevoel dat ik alles ga aankunnen! Nog meer dan leerrijk! Alweer een bewustwording. Besef nu hoe belangrijk het is om een situatie of conflict in zijn totaliteit te bekijken. Als iedereen een probleem op dergelijke manier zou aanpakken, zouden er oplossingen worden gevonden. Indien naast ouders, ook leerkrachten, hulpverleners, journalisten, politici, media... deze methodiek zouden gebruiken, dan zou er veel minder haat zijn onder de mensen. Dan konden ze tenminste echt leren nadenken. De oefening die we vorig jaar hebben gedaan rond 'blauwe ogen-bruine ogen', hoe het voelt om in de schoenen van de ander te staan, zou hen ook geen kwaad doen. Misschien moeten al deze mensen ook naar het Inloopteam komen en hier de procesgroep volgen. Zeer verhelderend en verrijkend.

Fijne oefening, is echt een andere manier van nadenken. Je leert alles in overweging te nemen in de plaats van een oorzaak te zoeken. Kunnen we voor verschillende situaties gebruiken als we niet meteen een oplossing vinden. Ook geschikt om onze kinderen te leren hoe ze moeten omgaan met conflicten.”

Besluit

De deelnemers hebben deze oefening als **een eyeopener** ervaren. Je hoeft elkaar niet tegen te spreken, debat betekent niet altijd dat er iemand gelijk moet hebben. Het samenvoegen van perspectieven kan juist een bredere kijk geven op gebeurtenissen, feiten, fenomenen. Je kan verschillende referentiekaders, achtergronden, kennis, ervaringen gebruiken om op een meervoudige manier naar de dingen te kijken. Deze openheid helpt ook de eigen ervaringen te beoordelen, de eigen verantwoordelijkheid in te schatten, en dus ook een groot stuk veerkracht te ontwikkelen.

De oefening kan leiden tot een meer **open houding tegenover de kinderen**. Voorkomen dat de kinderen worden beschuldigd telkens er iets fout loopt, voorkomen dat de leerkrachten telkens de schuld krijgen. Kinderen leren inzien wat hun rol en verantwoordelijkheid zijn, om zo niet in een slachtofferrol te vervallen.

Het feit dat deze oefening in groep gebeurt en dat men naar elkaar luistert, moedigt de mama's aan om niet in hun eentje te blijven zitten met een probleem. De communicatieve vaardigheden worden ingezet en aangescherpt.

De deelnemers hebben bij elke oefening gebruikgemaakt van eerder aangeleerde tools. Je merkt dit aan hun werkwijze en reflectie. Ze hebben - naast het zich eigen maken van de methodes en vaardigheden - een hele beweging gemaakt naar meer inleving en betrokkenheid op maatschappelijk vlak. Dit zie je bijvoorbeeld door de vermelding van de discriminatieoefening die in 1968 in Amerika werd bedacht door Jane Elliott. We hebben de oefening gebruikt als we het hadden over jongens-meisjes, anders opvoeden, beoordelen, vooroordelen, wij-zijgevoel...

Dit alles is wat je als begeleidster hoopt dat het proces teweegbrengt en waar je naartoe werkt. Niet een optelsom van weetjes is belangrijk voor de deelnemers, maar het kunnen verbinden van verschillende inzichten om tot een bredere kijk te komen en van daaruit in te spelen op verschillende factoren of aspecten van het leven.

Het is fantastisch dit als begeleider te zien gebeuren na maanden van hard werken met de groep.

Om dit bereiken bij de deelnemers, veronderstelt dit een zeer veelzijdige en flexibele manier van aanpak door de begeleiding. Het begeleiden van een procesmatige groepswerking is keihard werken. De begeleiding moet in staat zijn om heel wat informatie te verwerken en op maat te brengen van de doelgroep. Wat de deelnemers inbrengen, moet worden gehoord en mee worden verwerkt. Werken met kant-en-klare, voorgekauwde methodes bij een procesgerichte groepswerking brengt niet veel zoden aan de dijk. Daarom is het belangrijk dat de begeleiders zichzelf continu blijven triggeren, ontplooiën, aandacht besteden aan wat er in de leefomgeving van de deelnemers plaatsvindt en daarmee rekening houden. Zie rol en kenmerken van de begeleiding.

Voorbeeld 4. Uitstap naar het zwembad en buurtrestaurant de 7 SCHAKEN

In het programma hebben we een tijd gewerkt rond participatie en burgerschap. Participeren aan het sociale en culturele leven is belangrijk om uit de eigen leefwereld te treden, nieuwe ervaringen op te doen, nieuwe mensen te ontmoeten. Het geeft het gevoel erbij te horen. Ouders komen te weten wat er zich afspeelt in de bredere samenleving en raken meer vertrouwd met wat kinderen via school leren en meemaken. Hierdoor kunnen ze beter aansluiten op de leefwereld van hun kinderen.

Gezien de mama's maandenlang heel hard hebben gewerkt, vinden ze het geweldig om samen met de groep en de kinderen iets te doen. Als organisatie vinden we het boeiend een activiteit te organiseren waar ze anders niet zouden aan deelnemen. We beslissen om te gaan zwemmen met de moeders en de kinderen en vervolgens samen te gaan eten. Deze uitstap wordt gepland in het kader van de komende de themabespreking in de groep. In de voormiddag zwemmen, in de namiddag een bezoek aan het buurtrestaurant de 7 Schaken.

Noteer voor dit initiatief dat enkele ouders een omnio-statuuut hebben. Het is belangrijk is dat ze weten welke mogelijkheden dit biedt. Vaak durven ze zelf het initiatief niet nemen om daarvan gebruik te maken.

Door een eerste keer samen met de groep te gaan, wordt de drempel verkleind en kunnen ze makkelijker de stap zetten om later alleen te gaan. Het is de bedoeling om de moeders een aantal dingen te laten doen en zo hun angst voor het onbekende te verkleinen.

In de groep heerst een zeer goede dynamiek. De moeders kijken om naar elkaars kinderen. Ondanks dat we met velen zijn, moeders én kinderen, verloopt alles zeer rustig en vlot. We hebben met de moeders op voorhand een aantal afspraken gemaakt, zoals de verplaatsing per auto en de carpooling, de volgorde voor grote en kleine kinderen in het zwembad, tijdsplanning voor de douches, gebruik van snoep en eten voor de maaltijd, tafelschikking in het restaurant enz.

Het is een fijne uitstap. Zowel organisatie als begeleiding, proces en evaluatie verlopen probleemloos. De kinderen hebben een geweldige dag.

Een vrijwilligster heeft in enkele spelletjes voorzien voor de lagere schoolkinderen. Zo kunnen de moeders zich extra focussen op de allerkleinsten. Na het eten tekent de vrijwilligster met de kinderen in de knutselhoek. Voor wie niet wil tekenen, zijn er ook verhaaltjes of spelletjes (woordspelletjes, zoekspelletjes).

We geven hier een overzicht van sms'jes en telefoontjes die we ontvingen.

"Bedankt voor de fijne dag. Zowel ik als mijn dochters hebben er enorm van genoten."

"Het was een superfijne dag. Mijn kids waren moe toen ze thuiskwamen. Ze zijn vroeg gaan slapen. Heb nu een rustige avond Alhamdoelillah . Ik heb quality-time met mijn man. Nogmaals bedankt voor alle moeite. Ook mijn man dankt je, hij heeft een rustige avond met zijn gelukkige vrouw."

"Dankjewel dat je dit allemaal doet voor ons en voor de kids!"

"We zijn enorm blij met jou! De kids hebben er echt van genoten en wij dames hebben elkaar nog beter leren kennen. Dankjewel!"

"Dankjewel voor de fijne dag. Je hebt heel veel moeite gedaan voor ons. De kids waren zeer tevreden en ik ook. Is zeker voor herhaling vatbaar. Zelfs vandaag waren de kinderen er nog over bezig."

"Het was een dag om nooit te vergeten. Voor mij was het de allereerste keer dat ik met de kinderen ben gaan zwemmen. Wat een pret hebben we gehad!"

"Mijn kinderen vinden jou een geweldige en lieve juffrouw. Ze zegden dat mijn juffrouw veel beter is dan die van hun. Het was de eerste keer dat de kinderen onderling ook geen ruzie hebben gemaakt. Met een vreedig en goed gevoel sluit ik de dag af. Dankjewel!"

"Ik heb vandaag dingen gedaan waarvan ik dacht dat ik ze nooit zou doen. Ik ben in het water gegaan met een badpak en een rokje en ik heb gezwommen met de kinderen, ook al was de redder een man. Ik heb de stap durven zetten en heb me geen zorgen gemaakt over wat anderen hiervan zouden denken. Wel heb ik mijn belofte gehouden, namelijk zwemmen met de kinderen! Dankjewel om mij hierin te hebben gesteund."

"Ik heb echt genoten vandaag. Ik heb er bewust voor gekozen de kinderen thuis te laten bij de papa, want ik had echt 'me-time' nodig. Ik heb me-time gekregen op het moment dat ik die het meest nodig had. Merci!"

“Ik zou nooit in mijn eentje het buurtrestaurant zijn binnengelopen. Zelfs met de groep voelde ik me aangestaard door al die Vlaamse senioren. Maar ik heb gezien dat jij met de senioren bent gaan praten en hen op hun gemak stelde. Het was ook voor hen onwennig om ineens zoveel Vlamingen met Marokkaanse roots te zien in het restaurant. Achteraf zijn twee dames met mij komen praten, ze waren echt lief. Ik ga zeker nog eens terugkomen en ook maaltijden bestellen om af te halen. Buurtrestaurant De 7 Schaken Is een zeer goed initiatief.”

“Ik ben blij dat ik het buurtrestaurant heb leren kennen. Ik ben vaak heel moe door mijn spierziekte en vind dan niet altijd de kracht om te koken. Ik heb al aan mijn zussen en vriendin verteld dat ze zo’n pasjes moeten komen halen. Ook zij hebben een omnio-statuuut. Mijn zussen gaan naar HVHK Borgerhout, maar daar heeft niemand hen iets verteld over de 1-euromaaltijden. Nochtans zijn er heel veel mensen met jonge kinderen die daar terecht zouden kunnen.”

“Het was een zeer geslaagde dag, met top begeleiding en super georganiseerd. Dankjewel hiervoor! Je bent een voorbeeld voor mij en mijn kinderen.”

Besluit

Wij hebben dit voorbeeld nog willen toevoegen, niet enkel omwille van de positieve evaluatie van de deelnemers, maar ook om aan te tonen vanuit welke context we vertrekken. Het gebrek aan kansen en veerkracht is op deze manier niet enkel een sociologisch begrip, maar wordt in zijn meest evidente vorm beschreven. Een aanbod rond opvoedingsondersteuning voor dit doelpubliek kan niet anders dan procesmatig en laagdrempelig zijn, wil men het project alle slaagkansen geven.

Vaak missen deze gezinnen de meest vanzelfsprekende mogelijkheden - ondanks de inspanningen van de overheid - omdat de begeleiding niet is aangepast. Politici die het woord pampere in de mond nemen, zouden de drempels van dichtbij moet ervaren. Uiteraard is het aanbod enkel een opstart naar een meer intens programma, voor velen is het echter een noodzakelijke schakel.

Rol en kenmerken van de begeleider

Inleiding

Uit al het voorgaande blijkt dat de begeleid(st)er van een procesgerichte aanpak geen lesgever mag zijn die ex cathedra een verhaal komt vertellen. Hij/zij doet dat samen met de deelnemers. Het verhaal wordt opgebouwd via een reeks van activiteiten, zoals we hebben gezien bij het onderdeel methodieken.

Groepsgesprekken wisselen af met individuele gesprekken. Via oefeningen of andere methodes, die elk op een bepaalde manier een onderwerp aansnijden, reflecteren de deelnemers over zichzelf of over bepaalde situaties. De deelnemers worden uitgedaagd om uit hun comfortzone te komen. Ze worden geconfronteerd met zichzelf. Referentiekaders die aan de basis liggen van de eigen opvoeding en kijk op de wereld worden in vraag gesteld. Trainers en procesbegeleiders kennen dit.

Bijzonder voor dit aanbod en deze doelgroep is natuurlijk dat het gaat om een zeer emotionele kwestie, namelijk de relatie met kinderen, vaak nog kleine kinderen. Daarenboven heeft de aanpak het rechtstreeks of onrechtstreeks invloed op de relaties met de partner, ouders, familie en bredere omgeving. Dit maakt het proces intenser, maar ook delicateser.

Bij deze groep zijn de deelnemers allen van Marokkaanse afkomst en moslima. Hoewel ze allen Nederlandstalig zijn, is het nodig om hiermee rekening te houden. De culturele en religieuze aspecten hebben invloed op de relatie met de begeleiding, het onderwerp opvoeding en de aanpak van quasi alle thema's. Daarenboven kunnen eerdere ervaringen met instellingen als de school, CLB, sociale en overheidsdiensten de beeldvorming hierover kleuren en een zekere weerstand oproepen.

De maatschappelijke kwetsbaarheid waarin deze ouders zich bevinden, veronderstelt continu aandacht voor de situatie waarin ze zich bevinden en dat op elk moment in het proces. Kwetsbaarheid houdt onder andere in dat ook kleine gebeurtenissen invloed hebben op de motivatie van de deelnemers. Wat binnen de procesgroep of in de thuissituatie gebeurt, kan als direct gevolg hebben dat men afhaakt. Dat willen we niet! We willen juist werken aan de weerbaarheid.

Daarom moeten we er alles aan doen opdat elke hindernis overwonnen wordt. We willen dat de deelnemers succeservaringen hebben die hen motiveren om door te zetten, zowel in het proces als in hun eigen leven.

Rol van de begeleider

Meerdere rollen

Het is duidelijk dat de persoon of de personen die dit soort processen begeleiden in deze omstandigheden **meerdere rollen** moeten kunnen vervullen. Ze zijn naast 'lesgever' ook vormingswerker, facilitator, ontwerper, regisseur, stuurman, gids, animator, organisator, opvoeder, groepswerker, psycholoog, maatschappelijk assistent, raadgever, coach, intercultureel bemiddelaar, onderhandelaar, diversiteitmanager... Ze moeten met groot gemak kunnen switchen van de ene naar de andere rol naargelang de omstandigheden. Van de meeste van deze aspecten hebben we voorbeelden gegeven hierboven. De begeleiding moet zich voorts kunnen verantwoorden tegenover de eigen organisatie en de overheden. Deze aanpak veronderstelt veel geduld, tijd, middelen, inzet, nazorg, verslaggeving, registratie, overleg en samenwerking.

Training en ervaring

Het proces en de aanpak die we hebben beschreven, zijn het resultaat van onze ervaringen met vormingen en groepen. We hebben in de loop der jaren die ervaringen aangevuld met het volgen van bijscholingen over opvoedkundige onderwerpen en methodieken zoals Triple P, Thema-Gecentreerde-Interactie, empowerment, supervisie,... Het volgen van kortdurende en/of langdurige opleidingen, afhankelijk van de interesses van de begeleiders, maakt dat de organisatie nu een beroep kan doen op een groep gespecialiseerde vormingswerkers.

De docenten van de opleiding sociaal-cultureel werk in Heverlee - deskundigen in groepswork en intercultureel en procesgericht werken - hebben ons gewezen op de valkuilen en de noodzakelijke context om tot goede resultaten te komen. We zijn vanuit onze eigen kwetsbaarheid zelf door een langdurig proces gegaan. Zij hebben ons getraind om met anderen hetzelfde te doen.

Kenmerken, vaardigheden en houding van de begeleider

Belang van zelfreflectie

We hebben ondervonden dat werken met deze doelgroep geen evidentie is. Als begeleider moet je zelf door het proces. Je moet jezelf confronteren met je eigen valkuilen, eigen referentiekaders, blinde vlekken, weerstanden,... Wat je van anderen verwacht, ga je eerst zelf moeten doorlopen. We hebben geleerd dat professionals die zelf niet door zulke processen (durven) gaan, ook weerstand hebben tegenover het werken met procesgroepen.

Vertrouwen

Jezelf bloot geven, in vraag stellen, de confrontatie aangaan, veronderstelt een veilige werkcontext en een vertrouwensband met de begeleider. Het vertrouwen krijg je als begeleider niet zomaar. Dat wordt geleidelijk aan opgebouwd via andere initiatieven of kortere vormingsprogramma's.

Een definitie van vertrouwen, is niet makkelijk. Het is een geheel van subjectieve en objectieve elementen. Als in eerdere contacten een persoon zich gehoord, erkend, gerespecteerd, begrepen, gewaardeerd, geborgen, veilig voelde, zal hij of zij later makkelijker openheid tonen en meegaan in het verhaal van de begeleider. In de diepte-interviews getuigen de deelnemers hierover.

Gezag

Vertrouwen kan ook met gezag te maken hebben. Ook dat laatste is een combinatie van verschillende elementen zoals deskundigheid in het brengen van uiteenlopende thema's (ontwikkelingsfasen van kinderen, verbindende communicatie, opvoeden tussen twee culturen). Het vertrouwen is groter als de deelnemers merken dat de begeleiding kennis van zaken heeft, iets goed kan uitleggen, geschoold is, ervaring heeft en leiding kan geven. Ook relationele vaardigheden dragen bij tot gezag. Wie op natuurlijke wijze en niet op basis van macht of positie leiding geeft en contacten legt op basis van gelijkwaardigheid, zal erin slagen een groep te verbinden. Integer zijn, is een must. De begeleiders moeten betrouwbaar zijn, doen wat ze verkondigen, zich kwetsbaar durven opstellen en niet doen alsof ze de waarheid in pacht hebben. Ze mogen er geen verborgen agenda op na houden. Hun emoties moeten puur en oprecht zijn.

Herkenbaarheid

Wat zeker meespeelt in een goed contact, is het feit dat er een soort identificatie kan plaatsvinden tussen de deelnemers en de begeleiding. In ons geval is de begeleidster zelf (vroeg) mama geworden en heeft ze ook nog een jong kind.

De Marokkaanse en islamitische roots van de begeleidster hadden een verbindende rol, mede omdat de begeleiding aan de andere kenmerken voldeed.

Een gezamenlijke achtergrond speelt zeker een rol in die zin dat deelnemers makkelijk kunnen verwijzen naar hun referentiekaders en thuissituatie omdat de begeleidster daarmee vertrouwd is. Ook in de zin dat iets voor beiden vanzelfsprekend is en er zelfs niet over gepraat hoeft te worden. Dit kan praktisch zijn wanneer de begeleidster aan huis gaat.

Een ander pluspunt is dat de begeleiding de moedertaal van de deelnemers kent. Niet zozeer om met hen te communiceren (de vereiste voor deelname aan het programma is immers dat ze Nederlands spreken), maar in de omgang met de omgeving van de deelnemers. Dat kan een positieve invloed hebben op hoe die omgeving reageert op het feit dat betrokkene een dergelijk proces volgt.

Behalve de gemeenschappelijke achtergrond had in ons geval de begeleidster ook een voorbeeldrol in het doorbreken van het stereotiepe beeld van de Belgisch-Marokkaanse moslima. Dit is voor de deelnemers enigszins grensverleggend. Dat de begeleidster kan praten over de eigen referentiekaders en toont (via houding, gedrag, kleding) dat verschillende nuances mogelijk zijn, is op zich al een stap in het emancipatorisch proces. Het feit dat de begeleidster anders denkt en handelt zonder de eigen roots te verloochenen, maakt dat de handelingsopties groter worden, ook voor de deelnemers.

Interculturele vaardigheden

Indien deze culturele/religieuze affiniteit niet aanwezig is, is het belangrijk dat de begeleiding respect toont en zich inleeft in de cultuur van de deelnemers. Dit geldt uiteraard ook wanneer men wel dezelfde culturele achtergrond heeft, maar er een andere levensstijl op nahoudt. Het is zeer belangrijk dat de begeleiding vertrekt vanuit gelijkwaardigheid. Dat de begeleiding de deelnemers niet enkel het gevoel geeft dat ze gelijkwaardig zijn, maar in elke actie die de begeleiding onderneemt die gelijkwaardigheid laat zien. Om die gelijkwaardigheid na te streven binnen één groep, moet de begeleiding soms meer aandacht schenken aan een deelnemer opdat die de volgende keer mee kan.

Leren uit interactie

Belangrijk is dat men leert uit de interactie met de deelnemers en niet te veel vertrekt vanuit theoretische informatie over andere culturen. Er schuilt anders het gevaar van veralgemening en stereotypen, waardoor men de bal volledig kan misslaan. Ook binnen de groep zijn onderlinge individuele verschillen soms heel groot en moet de begeleiding kijken naar andere elementen zoals individueel parcours, relaties, invloeden, ervaringen, milieu enz.

Niet beoordelend

Het is vooral belangrijk om niet beoordelend of beschuldigend te zijn, ook wanneer je je afvraagt vanwaar een bepaalde uitspraak of houding komt. Juist dan kan de openheid ontstaan om erover te praten.

Waardigheid

De essentie is dat men de deelnemers begrijpt en in hun waardigheid laat om te kunnen inspelen op wat er bij hen leeft, vast te stellen waar ze moeite mee hebben, waar er zelfcensuur is enz. Op basis hiervan bepalen wij bijvoorbeeld de thema's en methodieken.

Die interculturele vaardigheden komen ook van pas bij andere activiteiten zoals een uitstap. Wanneer er contacten zijn met groepen met een andere achtergrond, heeft de begeleider de taak om verbindend te werken, zodat deze ontmoetingen een positieve ervaring zijn voor iedereen. Ook hier hebben we voorbeelden van gegeven.

Sociale vaardigheden

Als spilfiguur is het noodzakelijk dat de begeleider goed interageert met de verschillende actoren in het proces. Interactie betekent communiceren, relaties aangaan, empathisch luisteren, waarnemen, observeren.... Op basis van al deze gegevens ontstaat het proces en krijgt het proces een bepaalde vorm en inhoud. De begeleider die al de ingrediënten in zijn/haar hoofd heeft, biedt elk onderdeel aan wanneer hij/zij aanvoelt dat de groep er klaar voor is of het nodig heeft.

flexibiliteit

Dit veronderstelt een grote flexibiliteit van de begeleider omdat hij/zij zich moet kunnen aanpassen in functie van de reacties van de deelnemers. Dit geldt zowel voor de groepsessies (het programma, thema's, storingen) als voor wat zich op individueel niveau afspeelt in de groep of thuis indien dat impact heeft op het functioneren van de persoon in de procesgroep.

Dit veronderstelt ook flexibel zijn op het vlak van werktijden en verplaatsingen. Er kunnen bijvoorbeeld om 22 uur nog telefoongesprekken of huisbezoeken plaatsvinden, nadat de kinderen in bed liggen en het werk in huis gedaan is.

Empathie

Empathie is het sleutelwoord. Het kan echter ook de kwetsbaarheid van de begeleider zijn. Daarom is een goed evenwicht nodig tussen afstand houden en inlevingsvermogen, waardoor men inzicht krijgt in de gevoelens, behoeftes van de deelnemers. De afstand is nodig om de eigen autonomie te bewaren als begeleider. De begeleiding moet vrij kunnen denken en handelen om het proces zo optimaal mogelijk te kunnen observeren en gepast in te grijpen waar nodig.

Binnen eender welke vorm van groepswork is het belangrijk dat de begeleiding zorgt voor verbinding tussen de deelnemers onderling alsook met de begeleiding zelf. Binnen een procesgericht groepswork is dit een van de basisprincipes. Als we als begeleiding willen dat de deelnemers een verandering en groei proces meemaken, dan is het noodwendig hen als individu eerst met zichzelf in verbinding te brengen. Pas als de deelnemers eerst zichzelf hebben leren aanvaarden en graag zien, kan de verbinding naar andere groepsleden plaatsvinden. Deze verwevenheid zorgt ervoor dat de deelnemers elkaar als het ware naar een hoger niveau tillen.

Als begeleiders is het vaak een constant reflecteren naar welke andere verbindingen we kunnen leggen in het voordeel van de groepsleden én van de andere groepen, organisaties en instellingen die we willen aanspreken voor een eventuele samenwerking of uitwisseling. De deelnemers kunnen in een latere fase daardoor makkelijker de stap zetten om zelf in verbinding te staan met andere mensen, sociale diensten... Ze hebben immers geleerd en zelf ervaren wat verbinding met hen heeft gedaan. Ze zijn niet meer bang om met anderen in verbinding te gaan, in tegenstelling tot vroeger.

Verbinding gebeurt eveneens door de wijze waarop binnen een procesgroep gecommuniceerd wordt. Niet alleen is het aanbevolen om algemeen Nederlands te spreken met de deelnemers, maar dit ook te doen op een verbindende en geweldloze manier van communiceren. Het Inloopteam kan hier perfect dienen als socialisatieplaats waar deelnemers de mogelijkheid krijgen om op een andere manier te communiceren.

Openstaan voor dubbelzinnigheid

Wie met dit soort werk en doelstellingen bezig is, moet dubbelzinnigheid kunnen verdragen. Kunnen aanvaarden dat de dingen niet altijd eenduidig zijn. Dat er contradicties zijn. Het gaat hier niet over exacte wetenschap. Lineair denken is uit den boze. 'Indien a dan b' is niet van toepassing in procesmatig werken. Mensen kunnen vandaag in de groep a zeggen en morgen b. Wat eerst een absolute waarde was, kan door dezelfde persoon morgen ontkend worden. Wie zich daar aan ergert, kan beter voor een andere baan kiezen, want we meten het resultaat pas na alle turbulenties, als alle kaarten op tafel liggen, wanneer uit de veelheid van gebeurtenissen de verandering heeft plaatsgevonden. Deze verandering wordt niet door ons benoemd, maar door de betrokkenen zelf.

Volharden

Daarom is het laatste kenmerk van de begeleider dat we nog willen benoemen volharding. Sommige mensen hebben een hele weg af te leggen. Iedereen doet het in een eigen tempo. Sommige deelnemers hebben meer dan drie jaar bij ons activiteiten gevolgd, anderen bloeiden al na enkele maanden open. We moeten vooral aandacht hebben voor degenen die het moeilijk hebben.

Soms kan men als begeleider het gevoel hebben dat het traag gaat of dat er geen vooruitgang wordt geboekt. Juist dan moet men doorbijten, want achter de volgende hindernis kan er een ontwikkeling te zien zijn die we niet hadden verwacht. We werden heel vaak verrast door uitspraken van deelnemers bij wie we de hoop bijna hadden opgegeven.

Als begeleider moeten we dat weten, want dat geeft ons de kracht en de motivatie om verder te gaan. Sommigen noemen dat passie.

Zichzelf in vraag stellen

Werken aan dit soort processen veronderstelt van een begeleider een continu zichzelf in vraag stellen: Ben ik goed bezig? Werkt dit? Wat moet ik veranderen...? Wat doet dit met mij?

Vragen gaan ook over de impact: Waar staan we? Wie is mee? Hebben we onze doelstellingen bereikt? Het is een inherente moeilijkheid van deze manier van werken, omdat input en output een complexere vorm aannemen. Gezien het resultaat, zoals omschreven in de evaluaties, met zowel effecten bij de mama's als bij de kinderen, kan je stellen dat we niets hoeven te veranderen.

Suggesties voor verbetering

Er zijn echter misschien manieren om een aantal dingen efficiënter te doen.

Gezien de tijdsinvestering en kostprijs op het vlak van personeel, zouden we kunnen nadenken over mogelijke alternatieven. Maar het blijft een moeilijke kosten-batenanalyse, want kleine aanpassingen aan de aanpak kunnen grote gevolgen hebben voor de deelnamegraad van deze mensen.

Interface

Het lijkt ons nuttig en een goede manier van werken om meer interfacemomenten te hebben met collega's die gelijkaardige ervaringen hebben.

In duo werken

Om de eigen werklust te verlichten, zou in duo kunnen worden gewerkt. Tijdens de sessie kan de ene begeleiden terwijl de andere afstand neemt en observeert, noteert en aanvult. Dat kan na afloop van de sessies interessant zijn op het vlak van interface. Bovendien kunnen opvolgingstaken zoals huisbezoeken en verslagen worden verdeeld.

Het veronderstelt hoe dan ook dat beide begeleiders over alle kenmerken hierboven beschikken. Daarenboven moeten ze goed op elkaar zijn afgesteld op het vlak van doelstellingen, visie, houding, inhoudelijk en methodologisch moeten ze complementair zijn.

Een voordeel is dat deelnemers kennismaken met een verschillende aanpak en als het niet meteen klikt met de ene, zij mogelijk meer worden aangesproken door de andere begeleider. Begeleiders kunnen ook bij elkaar of de deelnemers spanning wegnemen, en problemen of moeilijke situaties samen bespreken.

In duo werken in een dergelijke setting heeft echter ook nadelen. Zoals we beschreven hebben, is niet alleen de persoonlijke band met, maar ook de individuele aandacht voor elke deelnemer heel belangrijk. Uit ervaring weten we dat de individuele aandacht verzwakt wanneer men in duo werkt. Voor de organisatie vergen voorbereiding, evaluatie, beslissingen nemen, voor- en nabespreking ook meer tijd in beslag. Ook voor de begeleiders kan in duo werken eventueel belemmerend, belastend of minder creatief zijn en kan dit het verloop van het proces vertragen. Wanneer met twee wordt gewerkt, moet er immers rekening worden gehouden met de stijl, visie en aanpak van de collega en moet er meer worden overlegd. Als de begeleiders ervoor kiezen in duo te werken, kan je niet anders dan aan hier rekening mee te houden. Om adequaat te kunnen werken, is het belangrijk om op voorhand goede afspraken te maken en deze ook na komen.

Een andere mogelijkheid is om binnen het eigen team twee procesgroepen tegelijkertijd te laten lopen, zodat je met een collega ervaringen kan uitwisselen. Op deze manier ervaar je ondersteuning. Je kan dan samen de analoge psychodynamische processen en groepsdynamiek bespreken, erover brainstormen, filosoferen...

Wekelijkste sessies

Om het proces te versnellen, zouden de sessies wekelijks kunnen plaatsvinden. Dit veronderstelt wel dat de begeleidster andere taken binnen de organisatie kan laten vallen.

Intervisie en super visie

Intervisie of supervisie krijgen, kan ook bijdragen tot een meer efficiënte aanpak en inhoudelijke verbetering. Nu werd de begeleidster nauwelijks die mogelijkheid geboden en deed ze op eigen initiatief, buiten de werkcontext, een beroep op bevriende professionals.

Te vaak wordt tot het uiterste gegaan om iedereen mee te krijgen, zodat alle deelnemers hun leerdoelstellingen bereiken. Echt niemand opgeven, vooral de meest kwetsbare niet, kan heel zwaar of moeilijk zijn. De begeleiding stak heel wat extra vrije tijd en energie in het project, deed huisbezoeken en telefoontjes opdat elke deelnemer het traject zou afronden. Hulp kan de taak verlichten.

Opleiding

We hebben geleerd methodieken op maat van de ouders te maken en zelfs binnen de groep varianten te bedenken zodat iedereen mee kan.

Op het vlak van kennis is het nodig om nog meer te weten te komen over de islam en de meer 'verlichte' vormen ervan om deelnemers die hierover met vragen zitten te kunnen steunen. Op die manier kunnen we opvoedingsvragen integreren in een religieus perspectief dat voor iedereen aanvaardbaar is.

Gezien het positief effect ervan, zowel voor ons als begeleider als voor de groep, willen we ons nog verder verdiepen in de methodieken van Verbindende Communicatie .

Algemeen besluit

Opvoeden is nooit en voor niemand makkelijk, zeker niet in deze postmoderne tijden waarbij er noch regels noch waarheden zijn die voor iedereen gelden. Het is een evenwichtsoefening waarbij elkeen de beste weg moet vinden om vanuit de eigen kracht de kinderen weerbaar te maken voor een complexe wereld. Dit proces staat onder druk door een tegenbeweging die vanuit een dominante cultuur waarden en normen wil opleggen aan iedereen.

Het belang van dit project kan enkel worden begrepen door de intensiteit te vatten van het parcours dat de deelnemers hebben doorlopen en de verscheidenheid aan methodieken die nodig waren om dit te bereiken.

Voor mensen in een kwetsbare maatschappelijke positie is de uitdaging nog groter. Het socialisatieproces van de ouders heeft plaatsgevonden in een context van verandering en spanning door migratie, ziekte of armoede. Voor deze mensen is de drempel om deel te nemen aan dergelijke programma's zeer hoog. Daarenboven is het aanbod vaak onaangepast aan de specifieke behoeften en leermogelijkheden van de betrokkenen.

De deelnemers aan ons project hebben echter via andere activiteiten de weg gevonden naar wat ze beschrijven als een levenservaring die hen niet enkel heeft gevormd in hun opvoedkundige vaardigheden, maar ook als vrouw sterker en veerkrachtiger heeft gemaakt. Dit schrijven ze toe aan de procesmatige methode, de interactieve en veilige leercontext, en aan de cultuursensitieve houding en de deskundigheid van de begeleiding. Die heeft er alles aan gedaan opdat niemand zou afhaken ondanks de vaak moeilijke momenten, en had permanent aandacht voor elk individueel proces en de dynamiek, de behoeftes, zorgen, leervragen van de groep.

We zijn vertrokken vanuit een algemeen maatschappelijk probleem van kwetsbaarheid. Doelgroepen die binnen een regulier vormingsaanbod hun weg niet vinden. Een dominante cultuur waarin men zich niet helemaal thuis voelt. Referentiekaders die onderling en met die van de samenleving lijken te botsen. Daarom hebben wij gekozen voor een aparte aanpak: laagdrempelig, procesmatig en ervaringsgericht.

Uit de evaluaties hebben we vastgesteld dat deze aanpak resultaat heeft. Onze leerdoelen zijn grotendeels bereikt. Moeders hebben eerst aan hun eigen vaardigheden, referentiekaders, ontplooiing en welbevinden gewerkt om van daaruit te reflecteren over opvoeding en hun rol daarin.

Ze zijn niet enkel over opvoeding gaan nadenken, maar ook over verschillende aspecten van hun leven, omgeving en maatschappij. Hun eigen waarden en normen en alledaagse leefregels werden in een ruimer perspectief geplaatst en gerelativeerd.

Ze hebben geleerd om verantwoordelijkheid te nemen en keuzes te maken, los van de beperkende referentiekaders en de omgeving, met als doel hun eigen welzijn en dat van hun kinderen te bevorderen.

Ze hebben hun netwerk verruimd en versterkt en invloed uitgeoefend op hun naasten.

Thema's die vroeger niet bespreekbaar waren, kunnen nu in alle vrijheid worden behandeld, religieuze dogma's worden niet meer als enige leidraad voor het leven gezien. Deelnemers die elkaar met argusogen bekeken, zijn nu vriendinnen.

Daarnaast leerden de deelnemers terugblikken op wat gebeurd was. Ze hebben leren spiegelen, nadenken en zoeken naar de betekenis en essentie van wat ze hadden gezien, ervaren, gedacht of gedaan, om van daaruit verder te leren.

Al deze veranderingen veronderstelden een veilige leeromgeving, een tijdspanne die niet vooraf kon worden bepaald, noodzakelijk langdurig was en een zekere intensiteit had. De groepsessies op zich volstonden niet. Het was noodzakelijk om in individuele nazorg te voorzien om weerstanden en emotionele reacties te kunnen opvangen en zo afhaken te vermijden. Ook de leuke momenten waren noodzakelijk als tegengewicht voor de zwaardere momenten.

Door onze aanpak en methodieken kregen de deelnemers handvaten aangereikt om het heft in eigen handen te nemen. Hierdoor kunnen ze de touwen van verbinding, die ze allen bewust maken tijdens het traject, soms aanspannen en op andere momenten lossen laten. Dit geeft hen de vrijheid en het zelfvertrouwen om te kunnen groeien volgens eigen tempo en eigen manier.

De bewuste keuze om als organisatie in te zetten op een andere aanpak en variatie in methodieken, zorgt niet enkel voor veerkrachtig ouderschap, maar ook voor een blijvend en verbindend effect bij de ouders. De deelnemers wortelen als het ware en raken verweven met elkaar. Hierdoor geven de deelnemers elkaar onderling kracht. Ze voelen dat ze samen nog veel sterker staan en veel meer aankunnen dan wanneer ze alleen sterk staan.

De bedoeling en de essentie van een langdurige procesmatige groepswerking zijn ouders veerkrachtiger maken, hun netwerk versterken, doen groeien, kortom empoweren.

Er zijn echter direct meetbare resultaten bij de kinderen. Zo konden we van de ouders vernemen dat er concrete stappen waren gezet en keuzes gemaakt. Mama's laten kinderen mee kiezen naar welke middelbare school ze gaan, ook al betekent dit een zeer lange afstand en verschillende overstappen met het openbaar vervoer. Deelnemers kiezen voor een totaal ander onderwijstype dan wat ze gewoon zijn, zoals een Freinetschool, leefschoon, Steinerschool en KSO.

Zowel jongens als meisjes mogen hobby's uitoefenen, ook meisjes van het secundair onderwijs. Dit is niet altijd evident.

De deelnemers schrijven hun kinderen in de jeugdbeweging in en laten hen deelnemen aan dagactiviteiten. Ze laten hun dochters mee op schoolkampen gaan voor een week. Geven hun kinderen meer vrijheid in denken en handelen, laten hen verantwoordelijkheid nemen en leren hen onderhandelen.

Kinderen worden als gelijkwaardige partners gezien en van daaruit start de verbindende communicatie. Verschillende behoeften van de kinderen worden bevredigd: zich gehoord voelen, respect, aanvaarding, erkenning, affectie, liefde, erbij horen. De kinderen zijn hierdoor zelfstandiger geworden.

Dit wordt door hun omgeving bevestigd en motiveert hen om deze weg blijvend te bewandelen. De schoolresultaten en het gedrag van de kinderen zowel thuis, op school, als tijdens de ontspanningsactiviteiten, zijn verbeterd.

De voorbeelden maken duidelijk dat het programma niet enkel effect heeft op de deelnemers en hun kinderen, maar ook op hun directe omgeving. Dat komt omdat de omstanders de positieve effecten zien. Ze merken dat aan het gedrag van ouders en kinderen, of omdat de betrokkenen nu de kracht en vaardigheden hebben om in open gesprek te gaan met hun naasten, en hiervoor gewaardeerd worden.

Al deze elementen sterken ons geloof in deze aanpak en zijn daarom de basis voor een sterk pleidooi om vanuit het beleid aandacht te blijven schenken en in middelen te voorzien om dit soort werk voort te zetten.

Er is een tendens in de samenleving om de verantwoordelijkheid voor het eigen welzijn te leggen bij het individu. Hier valt veel voor te zeggen. Toch denken we dat de samenleving en gezagsdragers hiervoor de voorwaarden moeten scheppen wanneer de meest kwetsbaren deze veerkracht zelf nog niet ontdekt hebben.

We danken de ouders en Kind en Preventie die ons het vertrouwen hebben gegeven om dit boeiende en dankbaar werk te verrichten. We wensen de ouders en hun kinderen een mooie toekomst.

Najima El Kasmi